

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA PRACOVNÍHO PRÁVA A PRÁVA SOCIÁLNÍHO
ZABEZPEČENÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Téma: Státní sociální podpora a její vývoj

Vedoucí: JUDr. Věra Štangová, CSc.

Zpracoval: Miloš Fiala

Ročník: 5.

Adresa: Běhounkova 2460/33, 158 00, Praha 5

Ukončení: duben 2006

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze dne 19.4.2006

Miloš Fiala

OBSAH:

ÚVOD.....	2
1 SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ.....	4
1.1 OBECNĚ O SOCIÁLNÍM ZABEZPEČENÍ	4
1.2 SYSTÉM SOCIÁLNÍHO POJIŠTĚNÍ	5
1.3 SYSTÉM STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY	6
1.4 SYSTÉM SOCIÁLNÍ PÉČE.....	6
2 PODPORA RODINY	8
2.1 OBECNÝ POSTOJ K RODINĚ	8
2.2 FORMY PODPORY RODINY	9
3 ŽIVOTNÍ MINIMUM	11
3.1 OBECNĚ O ŽIVOTNÍM MINIMU	11
3.2 ŽIVOTNÍ MINIMUM V PLATNÉM PRÁVU.....	11
3.3 REKONSTRUKCE ŽIVOTNÍHO MINIMA.....	13
4 VZNIK A VÝVOJ SYSTÉMU STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY	15
4.1 SOCIÁLNÍ REFORMA.....	16
4.1.1 PROBLEMATIKA PŘÍDAVKŮ NA DĚTI.....	18
4.2 TVORBA NOVÝCH SOCIÁLNÍCH SYSTÉMŮ	20
4.2.1 ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA SYSTÉMU STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY.....	21
4.2.2 PROCES SCHVÁLENÍ ZSSP	23
4.2.2.1 Návrh koaliční devítky	23
4.2.2.2 Návrh koaliční čtyřky.....	24
4.2.2.3 Schválení zákona podle návrhu čtyřky	25
5 STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORA.....	26
5.1 GENEZE JEDNOTLIVÝCH DÁVEK	27
5.1.1 PŘÍDAVEK NA DÍTĚ.....	28
5.1.2 SOCIÁLNÍ PŘÍPLATEK	29
5.1.3 PŘÍSPĚVEK NA BYDLENÍ.....	30
5.1.4 PŘÍSPĚVEK NA DOPRAVU.....	31
5.1.5 RODIČOVSKÝ PŘÍSPĚVEK.....	31
5.1.6 ZAOPATŘOVACÍ PŘÍSPĚVEK	32
5.1.7 PŘÍSPĚVEK NA ŠKOLNÍ POMŮCKY	33
5.1.8 DÁVKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE	33
5.1.9 PŘÍSPĚVEK NA PÉČI O DÍTĚ V ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI VYŽADUJÍCÍ OKAMŽITOU POMOC ³³	
5.1.10 PORODNÉ.....	34
5.1.11 POHŘEBNÉ.....	35
5.2 ZÁKON O STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPOŘE.....	36
5.2.1 VYMEZENÍ NĚKTERÝCH POJMŮ.....	36
5.2.1.1 Okruh oprávněných osob.....	36
5.2.1.2 Příjem rozhodný pro přiznání dávky	36
5.2.1.3 Rozhodné období.....	37
5.2.1.4 Rodina	37
5.2.1.5 Stanovení částek rozhodných pro nárok na dávky a jejich výši	37
5.2.1.6 Nepříznivý zdravotní stav	38
5.2.1.7 Výdělečná činnost.....	38
5.2.1.8 Nezaopatřené dítě.....	38
5.2.1.9 Soustavná příprava dítěte na budoucí povolání	38

5.3	NOVELY ZSSP	39
5.4	CHARAKTERISTIKA JEDNOTLIVÝCH DÁVEK	45
5.4.1	<i>DÁVKY POSKYTOVANÉ V ZÁVISLOSTI NA VÝŠI PŘÍJMU</i>	46
5.4.1.1	PŘÍDAVEK NA DÍTĚ	46
5.4.1.2	SOCIÁLNÍ PŘÍPLATEK	47
5.4.1.3	PŘÍSPĚVEK NA BYDLENÍ	48
5.4.2	<i>DÁVKY POSKYTOVANÉ BEZ OHLEDU NA VÝŠI PŘÍJMU</i>	49
5.4.2.1	RODIČOVSKÝ PŘÍSPĚVEK	49
5.4.2.2	PŘÍSPĚVEK NA ŠKOLNÍ POMŮCKY	50
5.4.2.3	DÁVKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE	50
5.4.2.3.1	Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	51
5.4.2.3.2	Odměna pěstouna	51
5.4.2.3.3	Příspěvek při převzetí dítěte	52
5.4.2.3.4	Příspěvek na zakoupení motorového vozidla	52
5.4.2.4	PŘÍSPĚVEK NA PÉČI O DÍTĚ V ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI VYŽADUJÍCÍ OKAMŽITOU POMOC 52	
5.4.2.5	PORODNÉ	52
5.4.2.6	POHŘEBNÉ	53
5.5	NÁROK NA DÁVKU STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY A JEJÍ VÝPLATU	53
5.6	ORGANIZACE A ŘÍZENÍ O DÁVKÁCH STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY	53
6	STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORA A EVROPSKÁ UNIE	56
6.1	KOMUNITÁRNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVA	57
6.1.1	<i>Nariadenie 1612/68</i>	58
6.1.2	<i>Nariadenie 1408/71</i>	58
6.2	ANALOGICKÉ DÁVKY V ČLENSKÝCH STÁTECH EU	59
6.3	KOORDINAČNÍ PRAVIDLA EU	60
	ZÁVĚR	62
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	67
	PŘÍLOHY	71

ÚVOD

Přestože systém dávek státní sociální podpory existuje již celé desetiletí, nejde, zdá se, o oblast práva, jež by byla dobře známa laické veřejnosti a panuje kolem ní stále mnoho nejasností. Pod slovním spojením „podpora“, „sociální“ nebo „dávky“ se většinou obecně rozumí poskytování podpory v nezaměstnanosti¹. Možná sem někdo zařadí ještě „přídavky na děti“ nebo porodné.² Málokterý občan České republiky ví, na které z dávek poskytovaných v rámci systému státní sociální podpory má nárok a jaké podmínky musí přesně splnit. To lze zřejmě přičíst také na vrub skutečnosti, že platná právní úprava je značně složitá. Mým přáním je, aby tato diplomová práce přispěla k lepší informovanosti v této oblasti.

Ve své práci se pokusím osvětlit nejen podmínky, za kterých vzniká nárok na jednotlivé dávky, ale přiblížím také jejich účel a působení v sociální oblasti. K tomu poslouží kromě shrnutí platné právní úpravy též popis dějů a souvislostí, za kterých systém vznikal a vyvíjel se během své existence. Nezbytnou součástí této práce je proto rovněž pojednání o historickém vývoji institutu. Tyto poznatky z minulosti mohou být užitečnou pomocí při hledání odpovědi na otázku, proč je současná právní úprava právě taková, jaká je, a jaký je její smysl. Tím je zároveň usnadněna interpretace některých pojmů a podhalí i možnosti budoucího vývoje.

Zvláště se pokusím poukázat na přednosti systému státní sociální podpory oproti úpravě dřívější, případně upozornit na některé jeho slabiny. Spíše stručně se pak zmíním i o dalších prostředcích sociální ochrany, k nimž patří zejména sociální pojištění a sociální péče. Ve své práci se zaměřím především na jeden ze tří systémů, jimiž jsou fyzické osoby s trvalým pobytem v České republice zabezpečeni v případě sociální potřeby, totiž státní sociální podporu.

Rád bych také nastínil stav, v jakém se nachází rodina v našem státě. Tohoto tématu se úzce dotýká systém státní sociální podpory, neboť jedním z jeho hlavních účelů je finanční podpora rodin s dětmi.

¹ srov. ustanovení § 50 odst. 6 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti.

² to je diskutováno zejména v rámci současné předvolební kampaně

System státní sociální podpory vznikl v roce 1995 a byl zakotven zákonem 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře (dále také jen "ZSSP"), který obsahuje komplexní úpravu hmotněprávní a částečně i procesní. A proto se budu podrobněji zabývat procesem vzniku a přijímání tohoto zákona. V závěru práce se pak dotknu právní úpravy Evropské unie, jejíž předpisy jsou závazné i pro oblast státní sociální podpory.

Rád bych poděkoval své vedoucí práce JUDr. Věře Štangové, CSc. za její vedení, cenné připomínky a návrhy.

1 SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ

1.1 OBECNĚ O SOCIÁLNÍM ZABEZPEČENÍ

Sociální zabezpečení poskytuje jistoty spojené se zdravotními a sociálními překážkami bránícími ekonomické činnosti. Zahrnuje důchodové, nemocenské a zdravotní pojištění, dávky státní sociální podpory a sociální péči.

Systémy sociálního zabezpečení jsou založeny na principu zčásti pojišťovacím a zčásti zabezpečovacím. Tak je tomu v současné době i u nás, kdy nemocenské i důchodové pojištění je garantováno prostředky státního rozpočtu a obsahuje vysokou míru občanské solidarity se sociálně slabšími.³

Členění sociálního zabezpečení do tří základních systémů - sociální pojištění, státní sociální podpora, sociální péče - v závislosti na okruhu sociálních situací, které řeší, způsobu financování a organizačního zabezpečení je plně v souladu jak se soudobými základními teoretickými poznatky, tak i se základními trendy ve vyspělých zemích v současné době. Pojetí jednotlivých dávek zařazených do systému státní sociální podpory, jejich funkce a cíl respektuje sociální situace, které jsou ve srovnatelných systémech ve vyspělých zemích řešeny mimo pojistné systémy.

Takto pojaté základní systémy sociálního zabezpečení jsou ve své základní podstatě v souladu jak s nejnovějšími trendy ve vyspělých průmyslových zemích, tak i s aktuálními teoretickými poznatky. Současné světové sociální systémy totiž obsahují jak dávky založené na principu pojištění, tak i dávky tzv. výběrového charakteru, kdy jejich výše a okruh příjemců je stanovena v závislosti na konkrétní příjmové a sociální situaci rodiny, přitom v řadě zemí jsou dávky, které se u nás poskytují v rámci systému státní sociální podpory a které se navrhuje poskytovat v rámci systému sociální péče (pomoci), spojeny do systému jednoho, který je označován zpravidla jako Social Assistance – sociální pomoc.

Postup přijatý v naší zemi (ale prakticky ve všech postsocialistických zemích) není s těmito poznatky v žádném diametrálním rozporu, naopak je zřejmě přesnější – především z hlediska stanovení a definování podmínek nároku na jednotlivé dávky je toto členění plně odůvodnitelné.

³ srov. Ryba, J. Pojem a právní úprava sociálního zabezpečení In Nad sociálním zabezpečením Ryba, J. a kolektiv, Praha: Orac, 1998. Kap. I. S. 5

1.2 SYSTÉM SOCIÁLNÍHO POJIŠTĚNÍ

Sociální pojištění je finanční systém, kterým se občan povinně zajišťuje pro případ budoucí sociální události, na kterou se může předem připravit (pojistit) formou odložení části své dnešní spotřeby na krytí budoucí nejisté dlouhodobé či krátkodobé sociální situace. Rozlišujeme jeho provádění fondovou metodou nebo metodou průběžného přerozdělování (neboli pay-as-you-go).

S myšlenkou povinného pojištění přišel jako první Daniel Defoe⁴. Pojistné je odváděno buď do veřejnoprávního fondu (pokud jde o systém zdravotního pojištění) nebo do státního rozpočtu (pokud jde o ostatní pojistné subsystemy), v jehož rámci je zřízen samostatný účet, na němž jsou shromažďovány samostatné příspěvky na důchodové pojištění a z něhož jsou financovány všechny důchody vč. nezbytných správních výdajů.

Jednotlivé pojistné subsystemy jsou organizačně zabezpečeny prostřednictvím:

- ⇒ České správy sociálního zabezpečení (systém důchodového pojištění);
- ⇒ České správy sociálního zabezpečení a ministerstev obrany, vnitra, spravedlnosti a financí (systém nemocenského pojištění);
- ⇒ Všeobecné zdravotní pojišťovny a oborových, resortních a podnikových zdravotních pojišťoven (systém zdravotního pojištění).

V tomto směru jsou dnes provozovány tyto subsystemy:

1. nemocenské pojištění,
2. zdravotní pojištění,
3. důchodové pojištění⁵.

Jednotlivé systémy jsou financovány z pojistného (resp. ze sociálního pojištění a ze zdravotního pojištění), které platí podle přesně stanovených podmínek:

- ❖ zaměstnanec (ze své hrubé mzdy)
- ❖ zaměstnavatel (z objemu vyplacených hrubých mezd),
- ❖ osoby samostatně výdělečně činné (dále jen „OSVČ“) (ze svého vyměřovacího základu),

⁴ Murray Ch. Příliš mnoho dobra, Americká sociální politika 1950 – 1980, Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. s. 134

⁵ Diskuse se přitom dlouhodobě vedou o pojetí úrazového pojištění, jež podle mezinárodní klasifikace mezi pojistné subsystemy také patří

přičemž v systému zdravotního pojištění za některé sociální skupiny (především nezaopatřené děti, důchodce nebo ženy na mateřské dovolené) platí pojistné stát.

1.3 SYSTÉM STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY

Systém státní sociální podpory je nepřispěvkovým systémem, který je financovaný ze státního rozpočtu a jehož administrací jsou pověřeny orgány státní sociální podpory.

V rámci systému státní sociální podpory⁶ jsou řešeny sociální situace, které jsou na základě určitého společenského konsensu uznány za zřetele hodné, tj. uznané sociální situace, kdy je účelné rodinu, především rodinu s nezaopatřenými dětmi, podpořit, neboť na její řešení rodina vlastními silami a vlastními prostředky nestačí. Jedná se např. o narození dítěte, péči rodičů o ně v raném stádiu, jeho výchovu po celou dobu přípravy na povolání atd. V tomto směru je koncipováno devět základních sociálních dávek, které se v některých případech dále člení v závislosti na konkrétních sociálních situacích.

Systém státní sociální podpory předpokládá určitou sociální vybavenost obyvatel. To znamená, že se má za to, že každý občan již nějakým způsobem dosáhl příjmů ve výši alespoň životního minima. Následně potom říká, že existují situace, kdy člověku (rodině) životní minimum, nebo částky blízké životnímu minimu nestačí. V definovaných situacích pak může postižený obdržet určité dávky sociální podpory. Většina z nich náleží výhradně rodinám s dětmi (výjimkami jsou pohřebné a příspěvek na bydlení).

Jednotlivé dávky jsou financovány z daní, tedy ze státního rozpočtu v rámci nejširší celospolečenské solidarity a jsou vypláceny prostřednictvím úřadů státní sociální podpory zcela bez úhrady (na rozdíl od některých plnění v rámci systému sociální péče, která jsou poskytována za úhradu).

1.4 SYSTÉM SOCIÁLNÍ PÉČE

Sociální péčí stát zajišťuje pomoc občanům, jejichž životní potřeby nejsou dostatečně zabezpečeny příjmy z pracovní činnosti, dávkami sociálního pojištění, státního zaopatření, popř. jinými příjmy, a občanům, kteří ji potřebují vzhledem

⁶ systém státní sociální podpory je možno charakterizovat též jako státní zaopatření

ke svému zdravotnímu stavu nebo věku, anebo kteří bez pomoci společnosti nemohou překonat obtížnou životní situaci nebo nepříznivé životní poměry.

V budoucnu by se tato oblast sociální ochrany měla nazývat „sociální pomoc“, neboť tento pojem lépe vystihuje současné pojetí tohoto institutu. V rámci systému sociální pomoci se řeší obtížné sociální situace stavu hmotné a sociální nouze, tedy situace, které občan není schopen řešit sám nebo s pomocí vlastní rodiny. Pro sociální pomoc je charakteristické poskytování plnění formou sociálních služeb, které by měly poskytovat především nestátní neziskové organizace, obce a kraje. Případně i stát – to ovšem pouze v rámci subsidiární působnosti státu. Od jiných systémů sociálního zabezpečení se dále liší vysokou mírou sociální solidarity a individualizace.

Sociální pomoc představuje poslední síť sociální ochrany, resp. „záchranné sociální sítě“, jak ji popisoval Scénář sociální reformy.⁷

⁷ viz. více viz kapitola 4.1

2 PODPORA RODINY

Prosperující rodina a plnění jejích biologických, výchovných, ekonomických, socializačních a dalších funkcí je základním předpokladem prosperity státu a zárukou jeho rozvoje. Různými odbornými studii⁸ jsou podloženy jasné demografické prognózy, týkající se i naší země⁹: stárnutí populace, nízká porodnost pod úroveň prosté reprodukce, dále vlivy jako odkládání rodičovství do vyššího věku a menší četnost dětí, liberální rozvodové a potratové zákonodárství, registrované partnerství, vysoký nárůst počtu osob žijících ve faktickém nesezdaném¹⁰ soužití muže a ženy¹¹, snížení plodnosti, prodlužování délky života atd. To je také důvod, proč se vlády evropských zemí vážně zabývají situací současné rodiny. Ostatně i letošní předvolební kampani dominuje téma rodina a další sociální otázky, které byly v minulosti spíše na okraji zájmu.¹²

2.1 OBECNÝ POSTOJ K RODINĚ

Podle mého názoru velmi záleží na hodnotovém žebříčku společnosti a obecném postoji k rodině, tedy zda je společenské klima nakloněno manželům, kteří chtějí mít děti¹³. Myslím, že bychom neměli lehkovážně opouštět křesťanské

⁸ srov. Transformace státního systému podpory rodin s dětmi. Praha: FMPSV. 1991

⁹ Za pravděpodobné příčiny přeměny rodiny jsou označovány změny hodnot a norem doprovázející vývoj rychle se transformující moderní společnosti, kde je důraz kladen na práva a seberealizaci jedince.

¹⁰ před zvyšující se mírou porodů nemanželských dětí varuje Charles Murray ve své knize Příliš mnoho dobra, kde na straně 15 píše, že by to „pro americkou společnost mohlo mít katastrofální důsledky“ – srov. Murray Ch. Příliš mnoho dobra, Americká sociální politika 1950 – 1980, Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, s. 15

¹¹ Zákon právní síly nejvyšší, tedy Ústava ČR č. 1/1993 Sb. garantuje ochranu rodiny jako takové.

¹² srov. http://www.ct24.cz/vyhledavani/index_view.php?id=165689 16.04.2006 - 11:30, autor: ČTK

¹³ Je třeba vytvořit stav, v němž rodiče, kteří se rozhodli mít děti, budou pociťovat na každém kroku, v každé fázi svého života a v každé kritické chvíli podporu společnosti. Společnost si musí osvojit názor, že „není cizích dětí“. I cizí dítě mně bude ve stáří svou prací a svými příspěvky živit. Proto musí být podpora rodiny nejen finanční, ale celospolečenská. Víšek, P. Diskusní témata pro sekci o rodinné politice. In Sborník přednášek z XIII. Konference Společnosti sociálních pracovníků v ČR. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2002, s.36

hodnoty, na kterých ostatně stojí základy evropské civilizace, a mezi nimiž je i postoj k dětem, jako k Bohem svěřenému daru, který je dán do péče milujících rodičů.¹⁴

Pravdou ovšem je, že i postoj vstřícný k rodičovství nenahradí takovou ekonomickou situaci, do níž by bylo nezodpovědné přivést potomka. Podle výzkumů totiž, vyskytují-li se v rodině děti, dosahují tyto rodiny průměrně asi 70 % příjmové úrovně bezdětných domácností.¹⁵ Stát proto v určitých případech poskytuje rodinám podporu, ať již přímou či nepřímou.

2.2 FORMY PODPORY RODINY

Formy podpory rodiny lze dělit na:

- PŘÍMOU PODPORU, jíž je především systém dávek státní sociální podpory¹⁶ a

- NEPŘÍMOU PODPORU, kterou se rozumí především systém odpočitatelných položek daně z příjmu. První z nich je odpočet na vyživované dítě, druhým odpočet, resp. nezdanitelná částka na manželku (manžela) a dále slevy na dani, prostřednictvím nepřímých daní, nebo společným zdaněním manželských dvojic. Nelze pominout ani to, že stát je plátcem pojistného na veřejné zdravotní pojištění mimo jiné za tyto osoby:

- nezaopatřené děti do skončení povinné školní docházky a dále do 26 let věku
- příjemce rodičovského příspěvku
- žena na mateřské a rodičovské dovolené
- osoba převážně nebo úplně bezmocná a osoba pečující o převážně nebo úplně bezmocnou osobu nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené dítě
- osoba celodenně, osobně a řádně pečující alespoň o 1 dítě do 7 let věku nebo nejméně o 2 děti do 15 let věku
- mladistvý umístěný ve školském zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy.

¹⁴ srov. příkaz „Plodte a množte se a naplňte zemi“ na počátku Bible v knize Genesis, kapitola 1, verš 28; výzvy k dobré výchově viz např.: Efezským 6,4

¹⁵ srov. Ettlerová S. Příjmová diferenciacie rodin a domácností, vliv dávek státní sociální podpory na příjmy rodin (vybrané souvislosti s natalitním chováním). Praha: VÚPSV 2003, s.43

¹⁶ o kterém pojednává zejména kapitola 5. této práce

Rodiny s dětmi byly, jsou a budou i nadále zabezpečovány také dávkami odvozenými od pracovního příjmu (podpora při ošetřování člena rodiny, peněžité pomoci v mateřství, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství).

První pilíř sociálního zabezpečení – sociální pojištění – obsahuje rovněž některé druhy dávek vázané na specifické sociální události spojené s rodinným životem. Jeho smyslem je zajistit v případě takové (nikoli nutně nepříznivé) sociální události, která vede ke krátkodobé nebo déletrvající ztrátě příjmu, odpovídající náhradu, která pomůže vyrovnat vzniklou příjmovou nerovnost. V rámci dávek nemocenského pojištění zohledňujících život v rodině lze uvést peněžitou pomoc v mateřství, vyrovnávací příspěvek v mateřství a těhotenství a podporu při ošetřování člena rodiny. V rámci důchodového pojištění mají jednoznačný charakter podpory rodiny pozůstalostní důchody vyplácené pozůstalým v případě úmrtí člena rodiny (manžel/ka, rodič nezaopatřeného dítěte). Systém starobních důchodů reflektuje rodinný život především zahrnutím náhradních dob pojištění přiznávaných za dobu péče o dítě a současně nižším důchodovým věkem žen v závislosti na počtu vychovaných dětí. Kromě sféry sociálního zabezpečení a daňové politiky je rodina přímo finančně podporována systémem řady rodinných slev a zvýhodnění. V dopravním sektoru je třeba uvést slevu na žakovské a studentské jízdné, která byla zavedena od září 2004 v osobní hromadné dopravě. Způsob jejího stanovení je určen výměrem Ministerstva financí. V rámci státem ovládané železniční dopravy není poskytována sleva vázaná přímo na rodinný stav, nicméně existuje sleva pro společnou cestu 5 osob, z nichž maximálně dvě mohou být dospělé. V oblasti kulturních zařízení ve správě státu je systém rodinných slev nekoordinovaný a nejednotný. Některé instituce rodinné slevy vůbec neposkytují, některé je poskytují rodinám s omezeným počtem dětí, další je poskytují rodinám bez ohledu na počet dětí. Míra podpory rodiny formou slev je plně závislá na rozhodnutí vedení jednotlivých institucí nebo jejich podřízených poboček.

3 ŽIVOTNÍ MINIMUM

3.1 OBECNĚ O ŽIVOTNÍM MINIMU

Životní minimum představuje společensky uznanou, zákonem stanovenou minimální hranici příjmů občana pod níž nastává stav hmotné nouze. Životní potřeby občanů jsou uspokojovány především příjmy z výdělečné činnosti, výnosy z majetku a dávkami nemocenského a důchodového zabezpečení nebo jinými státními dávkami. Občanům, jejichž příjmy nedosahují životního minima a kteří si nemohou tyto příjmy zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním, zejména vlastní prací, se poskytuje pomoc; způsob a formu poskytování, další podmínky a úroveň této pomoci stanoví předpisy práva sociálního zabezpečení.

Do systému státní sociální ochrany, respektive sociálního zabezpečení byl institut životního minima zaveden zákonem č. 463/1991 Sb., o životním minimu (dále jen „ZŽM“). Životní minimum není ničím více ani méně, než specifickým kritériem, jehož hlavní funkcí je posuzování příjmové nedostatečnosti pro potřeby sociální ochrany jednotlivce či jeho rodiny. Proto také s životním minimem především velmi úzce souvisí nároky na dávky státní sociální podpory. Pokud se některé z dávek státní sociální podpory podmiňují např. určitou částkou příjmu, která nesmí přesáhnout výši životního minima rodiny, popř. určitý násobek tohoto životního minima, stanoví se pro zkoumání této podmínky životní minimum stejně jako se stanoví obecně i pro další účely.

Životní minimum nelze v žádném případě zaměňovat za minimální mzdu nebo za minimální mzdové tarify.

3.2 ŽIVOTNÍ MINIMUM V PLATNÉM PRÁVU

Životní minimum je v současné době dvousložkové a tvoří jej vždy součet částek potřebných k zajištění osobních potřeb (výživy) jednotlivce a ostatních základních osobních potřeb všech členů rodiny a k tomu se přičítá částka potřebná k zajištění nezbytných nákladů na domácnost (tedy i na bydlení) odpovídající počtu členů rodiny. ZSSP, jehož je životní minimum základním stavebním kamenem, v § 8 odkazuje na ZŽM ohledně stanovení částek rozhodných pro nárok na dávky a jejich výši.

Je-li výše dávky odvozena od částky potřebné k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb, vychází se z takové výše částky, která se vztahuje vždy ke konkrétní osobě, o jejíž nárok se jedná. Obdobně to platí, vychází-li dávka z částky potřebné k zajištění nezbytných nákladů na domácnost. Pak se vychází z takové částky stanovené podle počtu osob žijících v rodině.

S každou valorizací životního minima se automaticky zvyšují příslušné vyplácené dávky a obdobně se postupuje i při stanovení dalších nároků či povinností, kde se životní minimum uplatňuje. O zvýšení či úpravu není třeba žádat. Skutečností však je, že s každým zvýšením životního minima se současně rozšiřuje i okruh občanů, jimž vzniká na dávky státní sociální podpory nárok, popř. se mění okruh osob, jichž se určitý nárok či povinnost dotýká a proto je třeba, aby toto zvyšování sledovali i občané, kteří dosud žádnou sociální dávku nepobírají nebo se jich valorizace životního minima netýká. Se životním minimem vyjadřujícím nezbytné náklady na výživu, ostatní základní osobní potřeby a nezbytné společné náklady na domácnost se porovnává čistý peněžní příjem občana nebo rodiny.

Životní minimum je využíváno i zákonem č. 435/ 2004 Sb., o zaměstnanosti¹⁷, v soudní praxi pro stanovení výkonu rozhodnutí srážkami ze mzdy podle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen o.s.ř.), popř. alimentálních povinností podle zákona č. 94/1963 Sb., o rodině (kromě ZSP – nedostatečný příjem, určování nároku na částečný invalidní důchod) apod.

Celkové životní minimum je součtem všech částek na osobní potřeby jednotlivých členů domácnosti a jedné částky na společné potřeby.

Za částku potřebnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb se s účinností od 1. ledna 2006 podle posledního nařízení vlády č. 505/2005 Sb., považuje měsíčně

- a) 1 750 Kč, jde-li o dítě do 6 let věku,
- b) 1 950 Kč, jde-li o dítě od 6 do 10 let věku,
- c) 2 310 Kč, jde-li o dítě od 10 do 15 let věku,
- d) 2 530 Kč, jde-li o nezaopatřené dítě od 15 do 26 let věku,
- e) 2 400 Kč u ostatních občanů.

¹⁷ např.: výše překlenovacího příspěvku podle § 114 zákona č. 435/ 2004 Sb., o zaměstnanosti

Za částku potřebnou k zajištění nezbytných nákladů na domácnost se považuje

- a) 2 020 Kč, jde-li o jednotlivce,
- b) 2 630 Kč, žijí-li v domácnosti 2 osoby,
- c) 3 260 Kč, žijí-li v domácnosti 3 nebo 4 osoby,
- d) 3 660 Kč, žije-li v domácnosti 5 nebo více osob.

3.3 REKONSTRUKCE ŽIVOTNÍHO MINIMA

Dne 2. února 2005 schválila vláda návrhy věcných záměrů zákonů o životním minimu a hmotné nouzi, které předložilo Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen „MPSV“).

V pondělí 16. května 2005 odeslalo nové právní úpravy do vnějšího připomínkového řízení, v jehož rámci mohlo vyjádřit svůj názor na návrhy těchto právních norem 65 připomínkových míst (vedle všech ministerstev a dalších ústředních orgánů to byly též všechny krajské úřady, odborové orgány, organizace zdravotně postižených a další). Konečně dne 14. března 2006 byl přijat zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu (dále jen „ZŽEM“), který dle svého § 12 nabude účinnosti dnem 1. ledna 2007. Smyslem nových právních úprav, jak opakovaně zdůrazňuje MPSV, je rekonstrukce životního minima a změna systému ochrany občanů a rodin před hmotnou nouzí. Cílem změn je především motivovat občany k aktivnímu hledání zaměstnání a k přijetí i méně placené práce. Ti, kteří prokáží snahu zvýšit si příjem vlastní prací, by měli být při čerpání sociálních dávek zvýhodněni. V praxi půjde o zvýhodnění těch, kteří se snaží hledat zaměstnání, spolupracují s úřadem práce i s příslušným orgánem pomoci v hmotné nouzi a skutečně projevují snahu zvýšit si příjem prací. V souvislosti se zavedením nové úpravy lze předpokládat jednorázové zvýšení nákladů, které však následně přinese úspory, a to s ohledem na zpřísnění podmínek pro ty, kteří se vědomě a prokazatelně práci vyhýbají. Vzhledem k tomu, že dosud výdaje na sociální dávky, vázané na sociální potřebnost, rok od roku rostou, je to bezpochyby krok správným směrem. Současná právní úprava sociální potřebnosti a životního minima pochází z roku 1991. Od té doby došlo v ČR k zásadním sociálním a ekonomickým změnám. Ukázalo se, že podmínky pro získání sociálních dávek, zejména dávek sociální péče vázaných na sociální potřebnost občana, nejsou dost náročné a umožňují jejich poskytování těm, kteří je nepotřebují. Někteří lidé odmítají pod různými záminkami

a účelovým jednáním přijmout nabízenou práci a stávají se tak dlouhodobými příjemci sociálních dávek.

Zatímco životní minimum je v současné době dvousložkové, v budoucnu bude ŽM jednosložkové a nebude již pokrývat výdaje na bydlení. Částky životního minima potřebné k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb budou nově odstupňovány podle pořadí osob v domácnosti a u nezaopatřených dětí ještě i podle věku. Částky životního minima vycházejí z důkladné analýzy životních nákladů občanů a jednotlivých velikostních skupin rodin. Současně se zavede nová dolní hranice, a to existenční minimum.

Část ŽM vyjadřující náklady na bydlení se ze životního minima vyloučí a náklady na bydlení bude řešit dávka státní sociální podpory – příspěvek na bydlení, který existuje už dnes. Pobírají ho domácnosti, jejichž příjem nedosahuje 1,6násobku životního minima. Předpokládá se však úprava konstrukce této dávky, a to tak, aby se zohlednil nejen příjem domácnosti, ale i její náklady na bydlení. Rozdílné náklady na bydlení v různých regionech ČR bude u osob v hmotné nouzi kromě toho řešit i nový zákon o hmotné nouzi formou doplatku na bydlení. Jeho poskytování bude plně v kompetenci obcí. Obce budou doplatek na bydlení vyplácet ze svých rozpočtů, do nichž jim stát poskytne určité prostředky. Tímto krokem bude posílena povinnost obcí zajímat se o zajištění bydlení občanů a o ochranu lidí před vyděračskými nájmy v různých soukromých ubytovnách, kam je některé obce vystěhovávají.

4 VZNIK A VÝVOJ SYSTÉMU STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY

V listopadu 1989 měla naše společnost při přechodu k demokratické společnosti a tržnímu hospodářství před sebou velmi dlouhou cestu, chtěla-li „dohnat“ vyspělé evropské země a to nejen co se týče stránky ekonomické, ale i sociální. Výchozí situace nebyla nikterak růžová a přestože některé oblasti systému sociálního zabezpečení byly na dobré úrovni, nedostatky převažovaly. Tento systém sociálního zabezpečení byl ve svých základních principech koncipován ve 2. polovině 50. let, tj. v době, kdy existovaly zcela jiné představy o řízení společensko-ekonomických procesů a bylo tedy naprosto zřejmé, že není připraven řešit nové úkoly, které budoucí vývoj před sociální systém klade. V minulém režimu byl systém sociálního zabezpečení mimořádně finančně náročný a nebyl natolik flexibilní, aby byl schopen přizpůsobit se novým podmínkám. Charakterizovala jej centralizovanost, nedemokratičnost a omezení prostoru pro samostatné sociální chování všech nestátních subjektů, včetně rodiny, jejichž působení ve všech demokraticky fungujících systémech je naprostou samozřejmostí. Občanům byla vnucena role pasivních příjemců dávek a služeb, aniž měli významnější reálnou možnost o jejich rozsahu a kvalitě spolurozhodovat. Sociální opatření byla prezentována jako dary velkorysého a štědrého státu občanovi, který vystupoval především v roli pouhého objektu sociální politiky.¹⁸ Nedílnou součástí celkových společensko-politických a ekonomických změn v naší zemi byla tedy rozsáhlá sociální reforma.

¹⁸ srov.: Krebs V. a kol. Sociální politika. Praha: ASPI, 2002, s. 91

4.1 SOCIÁLNÍ REFORMA

Proces sociální reformy obecně charakterizují tři základní vzájemně propojené procesy. Jedná se o:

1. odstranění státního monopolu, podporu nestátních subjektů v sociální politice, liberalizaci sociální aktivit občanů, jejich dobrovolných sdružení a organizací;
2. opuštění státního paternalizmu a nastolení principu občanské odpovědnosti a participace (spoluúčasti);
3. odklon od státního direktivismu a vytváření decentralizované správy na demokratickém základě.

Za počátek sociální reformy je považován „Scénář sociální reformy“ vypracovaný a vyhlášený vládou Československé federativní republiky (dále jen „ČSFR“) v roce 1990.¹⁹ Jednalo se o 1. koncepčněji zaměřený sociální program naší sociální politiky po roce 1948, který byl zároveň jedním z nejdůležitějších podnětů k započatí transformace sociálního zabezpečení. Tehdejší federální vláda jej zpracovala na přechodné období dvou let a šlo spíše program ochranný (sanační a garanční, který měl umožnit a podpořit ekonomickou reformu), než jako program orientovaný cílově. Položil základy k budování sociální politiky nového typu, zejména tím, že vytvářel chybějící instituce (kupř. úřady práce), instituty (např. sociální pojištění, životní minimum) a mechanismy (např. valorizační mechanismy, kolektivní vyjednávání) a inicioval budování záchranné sociální sítě.²⁰

Prioritním úkolem podle něj byla konstrukce záchranné sociální sítě, jejímž základním cílem byla ochrana širokých vrstev obyvatelstva před dopady ekonomické transformace v zájmu zabezpečení její sociální průchodnosti. Proto byla v jejím rámci koncipována opatření v oblasti:

- zaměstnanosti (vytvoření úřadů práce, koncipování hmotného zabezpečení uchazečů o zaměstnání, realizace aktivní politiky zaměstnanosti);
- mzdového vývoje (koncipování minimální mzdy a pravidel pro stanovení tzv. směrného růstu mezd);

¹⁹ podrobněji viz Scénář sociální reformy, Hospodářské noviny 4.9.1990

²⁰ Krebs, V. a kolektiv. Sociální politika. Praha: ASPI. 2002. Str.77

- důchodového zabezpečení (stanovení principu valorizace vyplácených i nově přiznávaných důchodů);
- ochrany rodin s dětmi (stanovení životního minima a pravidel pro valorizaci dávek pro rodiny s malými dětmi);
- ochrany bydlení.

V závěru roku 1990 a v prvním pololetí roku 1991 proběhla významná mise Světové banky, která analyzovala sociální systém, jeho možnosti kompenzovat sociální důsledky ekonomické transformace, jakož i makroekonomickou nákladnost sociálního systému, a to s ohledem na jednání o půjčce Structural Adjustment Loan (SAL). Mise Světové banky a zejména individuální konzultace jejích členů významně ovlivnily další práce na sociální reformě a v zásadě potvrdily základní záměry. Mise se zaměřila jak na velká témata koncepční přestavby, tak na zcela praktické otázky fungování sociálních systémů, např. administraci dávek apod.

Mezi zásadní závěry, které byly vládou akceptovány, byl požadavek "snížit reálnou hodnotu přídavků na děti, která byla ve srovnání s mezinárodním standardem příliš vysoká"; bylo doporučeno vytvořit systém sociálních úřadů, schopný zabezpečit administraci dávek, převést postupně státní vyrovnávací příspěvek do přídavků na děti, stanovit závazné životní minimum, sjednotit přístup občanů k sociální péči a další. Členové mise upozornili, že stávající systém sociální administrativy by nebyl technicky schopen administrovat dávky takového typu, že neodpovídá zamýšleným doktrinárním změnám (zavedení dávek testovaných příjmem).

I když se v dalších letech nutnost čerpat půjčku SAL ukázala ne zcela nezbytnou, odborná doporučení uvedené mise se realizovala a jejich smysluplnost se potvrdila. Její závěry a doporučení urychlily práce na vládních dokumentech koncipujících další kroky v sociální oblasti: V únoru 1991 po projednání v národních vládách přijala federální vláda dokument Záchranná sociální síť a v jarních měsících byly po kontroverzních jednáních v tripartitě dokončeny práce na přípravě návrhu ZŽM. Ten byl potom v říjnu 1991 Federálním shromážděním přijat.

4.1.1 PROBLEMATIKA PŘÍDAVKŮ NA DĚTI

Již počátkem roku 1990 bylo zřejmé, že s připravovanými cenovými úpravami (liberalizace cen) bude nezbytné provést kompenzační opatření. Za hlavní nástroj těchto kompenzací byly tehdy považovány přídavky na děti. Problém spočíval v tom, že provést tyto kompenzace na bázi tehdejší konstrukce přídavek na děti by prohloubilo disproporce, které tato konstrukce obsahovala. Za závažný problém bylo označeno, že částky přídavek na děti nezohledňovaly ani skutečnou úroveň nákladů na děti, ani skutečnost, že se tyto náklady s věkem dítěte zvyšují. Obecně bylo pocíťováno za důležitý problém, že výše přídavek na děti nevyjadřovala žádný proporcionalní vztah k jiným makroekonomickým veličinám, např. k průměrným nebo racionálním nákladům na děti, k průměrným mzdám, k hranici sociální potřeby apod. Vyvíjely se vždy ad hoc podle zpravidla politické potřeby napravit dojem ze zvýšení cen. Tento "nedostatek" je třeba vidět v souvislosti s tehdejšími diskusemi o pojetí dávek, ale zejména s poukazem na to, že ho bylo používáno účelově ke zpochybnění smysluplnosti zvyšování těchto dávek, o nichž se "vlastně neví, co znamenají".

V dubnu 1990 byly připraveny variantní návrhy na úpravu přídavek na děti. Přitom se kladl velký důraz na věcné podložení či vymezení této dávky, na argumentaci. Tento požadavek byl jedním z výchozích i pro všechny další koncepční práce v této oblasti až do současnosti. Vycházelo se ze zkušenosti, že dávka, která nemá takový věcný obsah a základ a je co do výše nevysvětlitelná, se obtížně obhájí při valorizacích. Snáze se vytvoří valorizační startovací bod a valorizační vzorec u dávky, která např. nahrazuje mzdu, či kryje vymezené náklady. Snaha najít takový pevný bod byla pro celé další období příznačná. Začalo být zřejmé, že dílčí osamocené korekce dávek nestačí, a že se návrhy ve prospěch rodin s dětmi neprosadí. Bylo zapotřebí zasadit podporu rodin do širšího rámce sociální ochrany obyvatel v průběhu ekonomické transformace, učinit z ní věc veřejnou, nikoliv jen věc resortu. Taková příležitost se naskytla zpracováním dokumentu "Záchraná sociální síť a přizpůsobování mzdových a sociálních příjmů vývoji životních nákladů", datovaný 4. února 1991. Přijatý dokument obsahoval v zásadě tři stupně sociální ochrany obyvatel. Prvním byla aktivní politika zaměstnanosti, druhým stupněm přizpůsobování mzdových a sociálních příjmů vývoji životních nákladů s cílem zajistit, aby snížení reálné úrovně příjmů bylo ekonomicky a sociálně přijatelné. Tento stupeň obsahoval principy valorizačních schémat mzdových a

sociálních příjmů. Třetím stupněm byly nástroje záchranné sítě zabezpečující, aby nikdo neklesl nezaviněně do chudoby. Tento stupeň obsahoval okruh minimálních garancí: úroveň minimální mzdy, minimálních dávek sociálního zabezpečení, životní minimum, a deklaroval ochranu bydlení a garanci ústavní péče.

Pokud šlo o účast státu na krytí nákladů na děti, byl zdůrazněn požadavek valorizace udržující reálnou hodnotu dávek a plnění jejich věcného účelu. Dokument již nepředpokládal valorizaci přídavků na děti, ale kompenzaci růstu nákladů cestou zvyšování státního vyrovnávacího příspěvku. Argumentem pro takové řešení bylo, že tento přístup umožní postupné přebudování systému přídavků na děti, protože jejich zvyšování by prohlubovalo jejich nespravedlivost a prakticky znemožnilo budoucí změnu systému. Naopak se naznačila potřeba valorizovat některé dávky, svým věcným obsahem se dotýkající jen menších okruhů rodin, ve společensky akceptovatelných sociálních situacích (narození dítěte). Tyto formulace je možno chápat jako počátek hledání věcně adresnějšího zacílení podpory rodin, ve srovnání se zvyšováním plošně vyplácených dávek. Šlo zejména o zvýšení podpory při narození dítěte. Akcentovala se potřeba valorizovat a nově upravit mateřský (rodičovský) příspěvek vzhledem k jeho významu v celkovém zabezpečení rodin.

I když byly v průběhu období transformace přídávky na děti jen rekonstruovány, a to tak, že odrážely věk dětí a nikoliv jejich počet jako dosud, a v důsledku toho jen mírně zvýšeny, nezůstala rodina bez podpory státu. Po roce 1990 byly opakovaně zvyšovány ty sociální dávky, které byly nasměrovány do klíčových, sociálně obtížných životních situací rodin s dětmi, nebo byly orientovány do těch rodin, které jsou z nějakého důvodu sociálně více ohroženy. Naproti tomu reálná hodnota přídavků na děti se snížila zhruba o třetinu oproti roku 1989.

Tato orientace kompenzačních opatření byla projevem snahy prosadit určitou vyšší adresnost podpory. Jestliže dávkové systémy neumožňovaly (nebo technicky přijatelně neumožňovaly) testovat příjmy rodin, uplatnilo se náhradní řešení a přesnější "adresa" příjemce se určila vymezením kritických sociálních situací a událostí. "Nepřesnost" nasměrování podpory se tím nepochybně zmenšila.

Nezbytným předpokladem pro formování sociální politiky po přijetí Záchranné sociální sítě bylo vytvoření životního minima jako společensky uznané minimální hranice příjmu předpokládané za postačující pro společně hospodařící domácnost určité velikosti a složení k uspokojování základních životních potřeb. Stanovením životního minima je specifikována ve smyslu čl. 30 odst. 2 Listiny

základních práv a svobod skupina občanů, kteří jsou v hmotné nouzi a kterým by „z tohoto důvodu měla být poskytnuta pomoc“.²¹ V říjnu 1991 přijalo Federální shromáždění ZŽM, který stanoví částky nezbytné pro výživu a ostatní osobní potřeby občanů a částky na domácnost; dále tento zákon stanoví okruh příjmů započítávaných do životního minima o okruh společně posuzovaných osob (společně hospodařící domácnost). Částky na výživu a ostatní osobní potřeby jsou diferencovány podle věku nezaopatřeného dítěte a částky na domácnost podle počtu členů domácnosti. Přitom životní minimum společně hospodařící domácnosti se zjistí tak, že se sečtou částky na výživu a ostatní osobní potřeby jednotlivých členů domácnosti a připočte se částka na náklady na domácnost, která odpovídá počtu členů domácnosti. ZŽM obsahuje zmocnění pro vládu, aby mohla tyto částky životního minima operativně - formou nařízení vlády - zvýšit, jestliže vzrostou náklady na základní životní potřeby o stanovené procento (do 31.12.1995 o 10 %; od 1.1. 1996 do prosince 1997 o 5%; od prosince 1997 do 31. 12. 1998 při růstu o 5 % může zvýšit, při růstu 10 % musí). Od přijetí ZŽM v říjnu 1991 byly tyto částky zvýšeny dvanáctkrát.

4.2 TVORBA NOVÝCH SOCIÁLNÍCH SYSTÉMŮ

Současně byly zahájeny práce na tvorbě nových sociálních systémů – systému sociálního pojištění, státní sociální podpory a sociální péče. Výhodou tohoto postupu byla skutečnost, že jednotlivá sociální opatření, přijímaná v letech 1991-1994 (především v oblasti dávek státní sociální podpory) byla koncipována podle těch principů, na nichž byly nově připravované systémy postaveny, tzn. že přechod ze stávajících do nově koncipovaných systémů byl poněkud usnadněn.²²

K výchozím principům celkové společenské a ekonomické přestavby patřil požadavek na reformu sociálního systému. Byly stanoveny cíle, aby tento systém omezil státní paternalismus a zvýšil participaci občanů na řešení svých sociálních situací. Byl stanoven cíl snížit závislost rodin na sociálních příjmech a snížit podíl sociálních výdajů na hrubém domácím produktu. Byl vysloven požadavek, aby byla sociální politika cílená a opustila svoji dosavadní rovnostářskou plošnost, se kterou byly různé dávky, zejména rodinám, poskytovány všem, stejně bez ohledu na skutečnou potřebu.

²¹ srov. důvodovou zprávu k ZŽM

²² srov. Krebs, v.– Průša, I. Státní sociální podpora. Praha: Grada Publishing. 2002

Do vytvoření systému státní sociální podpory byla soustava společenské pomoci rodinám s dětmi tvořena prvky přímé i nepřímé finanční pomoci (dávky, slevy), službami a pomocí naturální. Touto pomocí se doplňoval nebo nahrazoval příjem rodin, popř. se řešily specifické sociální situace.

Částky životního minima jako norma platná na celém území státu se staly východiskem zejména pro oblast sociální péče (pomoci) pro posuzování sociální potřeby občanů i pro další oblasti, při nichž je třeba přihlížet k uspokojení základních životních potřeb.

V roce 1991 současně probíhaly na federálním ministerstvu práce a sociálních věcí koncepční práce na systému sociální ochrany obyvatel a možnostech transformace dosavadního systému dávek ve prospěch rodin s dětmi na nový systém státní podpory rodin s dětmi. Částky životního minima se staly základním stavebním kamenem při konstrukci jednotlivých dávek, což umožňovalo zachování jejich reálné hodnoty v závislosti na reálné hodnotě životního minima prostřednictvím automatické valorizace při změně výše životního minima. Odvození výše dávek státní podpory rodinám s dětmi od částek životního minima umožňovalo, aby stát přispíval ve stanovených sociálních situacích rodinám přesně stanovým (dohodnutým) podílem na základních životních nákladech osoby, na kterou je podpora zaměřena.

4.2.1 ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA SYSTÉMU STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY

Uvedený systém dávek se tvořil postupně a byl značně roztržštěný, a to jak pojetím jednotlivých dávek a podmínek pro jejich přiznání, tak i z hlediska jejich legislativního řešení. Většina peněžitých dávek byla pojata jako dávky nemocenského pojištění, které byly stanoveny nebo limitovány absolutními částkami a pokud nebyly valorizovány, pak při změně cenových a příjmových relací docházelo ke ztrátě reálné úrovně poskytovaných dávek. Přestože dřívější sociální systém zahrnoval více než 60 sociálních dávek, kdy některé sociální situace byly řešeny duplicitně, tento systém neřešil řadu sociálních situací, jejichž důsledky ve vyspělých evropských zemích patřily ke standardnímu okruhu, které sociální dávky řeší. Tyto nedostatky měly za následek, že v sociální oblasti např.:

- nebyly stanoveny stejné podmínky nároku pro muže a pro ženy (např. neexistoval vdovecký důchod),

- jednotlivé sociální dávky měly konstantní úroveň po celou dobu pobírání a od roku 1985 až do roku 1993 nebyly upravovány (neexistovala pravidla pro jejich valorizaci, jejich úpravy se řešily ad hoc atd.).

Pojetí některých dávek poskytovaných ve specifických situacích bylo v zásadě převzato do nového systému státní sociální podpory. Okruh dávek se však rozšířil o další dávky, které řeší nově vznikající specifické sociální situace (např. příspěvek na bydlení).

Nejvýznamnějšími dávkami předchozího systému společenské pomoci rodinám s dětmi byly přídavky na děti a výchovné k důchodům. Jejich výše byla dlouhou dobu diferencována podle počtu dětí v rodině, nezohledňovala racionální ani skutečnou úroveň nákladů na děti, ani příjmovou situaci rodin. Úroveň přídaveků na děti (výchovného) se vytvořila historicky, postupným mechanickým zvyšováním částek bez jakéhokoliv vztahu k jiným ekonomickým veličinám. Úprava výše těchto dávek provedená k 1. 11. 1993 byla již systémovou změnou; od této úpravy je výše diferencována podle věku dítěte a přestože byly částky stanoveny absolutními hodnotami, tato úprava v zásadě vyhovovala novému systému státní sociální podpory.

Odbory požadovaly, aby čtyři základní dávky – přídavek na dítě (současné přídavky na děti a výchovné), rodičovský příspěvek, porodné (současná podpora při narození dítěte) a pohřebné – byly poskytovány při splnění zákonem stanovených podmínek všem, bez ohledu na příjem.

Řada dávek pro rodiny byla vyplácena prostřednictvím zaměstnavatelů (zhruba 28 tisíc plátců) a dalších subjektů²³ plošně, bez ohledu na skutečnou příjmovou situaci rodiny. Vzhledem k tomu, že v systému státní sociální podpory je k poskytnutí státních dávek třeba ověřit více podmínek a skutečností, stala by se taková činnost pro zaměstnavatele složitou a s ohledem na charakter osobních dat chráněných zákonem č. 256/1992 Sb., o ochraně osobních dat v informačních systémech, prakticky nerealizovatelnou. Rovněž rychlé a jednotné zajištění změn (realizované pomocí jednotného software), které předpokládá systém státní sociální podpory, by za těchto podmínek nebylo možné zajistit.

²³ např. správy sociálního zabezpečení vyplácely cca 14 % dávek

4.2.2 PROCES SCHVÁLENÍ ZSSP

Vláda schválila zákon připravený MPSV bez problémů v polovině prosince roku 1994, když proti jeho přijetí hlasovali pouze J. Lux a S. Bělehrádek (oba KDU-ČSL). Ministerstvem navržené koeficienty však vláda zpřísnila (například u přídavků na dítě z 2,5 na 1,8).

Výše přídavků ani jiných dávek nebyla odstupňována podle výše příjmu. Princip je jednoduchý. Buď dávka rodině náleží, nebo ne. Tato jednoduchost však byla vykoupena zejména rizikem tzv. sociální pasti. Mohlo se totiž stát, že zvýšení příjmu rodiny například o korunu způsobí ztrátu nároku na sociální dávku a v důsledku potom celkový pokles příjmů rodiny. Opoziční strany a odbory návrh kritizovaly již od počátku. Útočily na samotný princip adresnosti. Jejich postoj se až do schválení zákona nezměnil a ani není důvod, proč by se tak mělo stát. Jestliže přístup opozice byl konstantní, u koaličních stran tomu tak nebylo. Bezproblémově vládou schválený návrh se dostal na počátku roku 1995 pod rozsáhlou kritiku ODA, KDS i KDU-ČSL. Tyto strany sice obecně přijaly princip adresnosti poskytování jednotlivých dávek, ovšem vždy s nějakou závažnou výhradou v oblasti přídavku na děti. Aby mohl zákon uspět v Parlamentu, musely se koaliční strany shodnout na jeho podobě. Dlouho nic nenasvědčovalo tomu, že by tyto strany měly vůli a chuť sjednotit své postoje. Váhaly tak dlouho, že prováhaly původní termín projednávání zákona - dubnovou parlamentní schůzi. Pět minut po dvanácté se však přeci jen začalo ve vládní koalici jednat.

4.2.2.1 Návrh koaliční devítky

Byla ustavena tzv. koaliční devítka pod vedením ministra Vodičky. Úkolem této skupiny bylo kompromisně vyřešit otázku přídavků na děti, otupit největší třetí plochu zákona. Výsledky jejích jednání však byly překvapivé. Vznikl koncepčně zcela odlišný návrh řešení přídavků na děti. Na přídavek by podle něj měly nárok všechny děti. Ale něco za něco. Úplně by se zrušila dnešní možnost odečítat ze základu pro výpočet daně z příjmu jednoho z rodičů 12 tis. korun na každé dítě. Devítka se dále shodla na tom, že by bylo dobré odstupňovat výši přídavku v závislosti na příjmu rodiny (srovnej s vládním principem buď ano, nebo ne). Tato možnost v sobě skrývá několik možných podob v závislosti na nastavení potřebných koeficientů. Vraťme se ale k návrhu devítky. Do 1,8 násobku životního minima rodiny by rodina měla nárok na maximální příspěvek ve výši 0,4 životního minima

dítěte. Od 2,25 násobku životního minima rodiny by jí náležel příspěvek minimální - 0,15 životního minima dítěte. Mezi těmito dvěma mezemi by příspěvek postupně klesal.

Zakomponování daňového systému do konstrukce přídavků na děti má několik nevýhod. Problém spočívá již v tom, že daně se počítají z hrubého příjmu jednotlivce, kdežto sociální dávky z čistého příjmu rodiny. Tento technický problém by ale jistě šlo vyřešit. Tím, že se nemůže odečíst z daňového základu oněch 12 tis. korun, vybere se více na daních (odhad činil přibližně 6 mld. Kč), které podle návrhu devítky opět přerozdělíme všem, kteří mají děti. Roste tedy částka, která prochází rozpočtem a současně i již tak velký počet úředníků, kteří systém spravují. Ani jeden z těchto trendů neodpovídal prohlášením vlády o připravovaném snižování daní a redukci prostředků procházejících rozpočtem. Navíc samotný systém je přehledný patrně jen na papíře. Nešťastnost tohoto návrhu vyjádřil i ministerský předseda.

4.2.2.2 Návrh koaliční čtyřky

Poslední návrh přednesli předsedové čtyř koaličních stran. Ti se napodruhé dohodli na možném řešení. Předložený kompromis významně otupil adresnost původního vládního návrhu. Návrh se nezabýval pouze otázkou přídavků na děti. Čtyři z dávek by podle něj byly poskytovány všem rodinám stejně jako dnes na požádání (rodičovský příspěvek, porodné, pohřebné a zaopatřovací příspěvek). Tento ústupek byl možný, protože se jedná o dávky buď jednorázové, nebo dotýkající se jen malého počtu rodin. Finanční dopad tedy neměl být velký. Přídavky na děti se budou vyplácet 95 % rodin s dětmi. To je proti původnímu návrhu zásadní změna. Těžko lze nazvat takový model adresným. Nový přístup rozdělil rodiny s dětmi na čtyři části podle výše příjmů. Jedna čtvrtina rodin (s nejnižšími příjmy) by si měla proti dnešnímu stavu polepšit a jedna čtvrtina pohoršit (s příjmy nad trojnásobek životního minima). Pro zbývající polovinu by se nic zásadního nemělo změnit. Nelogičnost tohoto postupu dotvrzuje i skutečnost, že příspěvek nedostane pouze 5 % domácností, přičemž v průzkumech veřejného mínění se vyjádřila celá desetina domácností tak, že tento příspěvek nepotřebuje.

»Čtyřka« opustila údajně příliš složitý princip postupného snižování přídavků podle výše příjmu rodiny navrhovaný devítkou a vytvořila čtyři různé hodnoty přídavků. Vzniká tak znovu nebezpečí sociální pasti (i když nižší než u vládního

návrhu). Ve skutečnosti není příliš jasné, co je na návrhu čtyřky jednodušší, protože příjem rodiny se bude muset testovat stejně.

4.2.2.3 Schválení zákona podle návrhu čtyřky

Zrod zákona o státní sociální podpoře si vůbec nezadal s klikatou cestou, kterou podstoupil zákon o základním důchodovém pojištění. Dokonce jej možná předčil v určité hektičnosti v závěrečném stadiu. Zákon totiž ve svém původním znění (vládní návrh) dospěl až do Parlamentu. Zdálo by se tedy, že o jeho konečné podobě rozhodne sněmovna. Leč nestalo se tak. Vládní koalice těsně před jeho plánovaným projednáváním zřejmě dospěla k názoru, že by první podoba nemusela při hlasování uspět. Stala se tak neobvyklá věc, kdy zákon sice již byl v Parlamentu, ale vládní strany na něm ještě pracovaly. Oficiálním důvodem však bylo přání koaličních poslanců projednávat současně v Parlamentu zákon o důchodovém pojištění, státní sociální podporu i zásady zákona o sociální pomoci. Ani to se nezdařilo. Návrh devítky i čtyřky tedy vznikl v tomto překotném období. Další pozoruhodností zákonodárského procesu bylo, že se ve sněmovně vůbec nehlasovalo o původním vládním návrhu, který přišel do Parlamentu běžnou zákonnou cestou, ale o návrhu čtyřky, na kterém se dohodla vládní koalice na separátních jednáních jen několik dní před příslušnou parlamentní schůzí. O výsledku již vzhledem k rozložení sil nemohlo být pochyb. Obecné obavy však vzbudila skutečnost, že je možné s platným zákonodárným procesem zacházet dle potřeb. Možná také tento případ přispěl k jeho pozdější úpravě.

5 STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORA

Prostřednictvím státní sociální podpory stát adresně pomáhá rodinám (občanům) v případě stanovené sociální události, a to podporou jejich příjmů. Dávky mají obligatorní charakter, jsou určeny především rodinám s dětmi, i když řeší rovněž určité sociální situace všech občanů (např. pohřebné, příspěvek na bydlení). Státní sociální podpora se stává výrazem sociálního přerozdělení mezi nepotřebnými a potřebnými a projevem státem organizované solidarity. Dávky vyplývající z tohoto systému pomáhají rodině krýt zejména zvýšené náklady vyvolané přítomností takových osob, které dosud nejsou výdělečně činné, a řešit různé sociální situace, na něž rodina vlastními silami a vlastními prostředky nestačí. Úroveň dávek státní sociální podpory je většinou závislá na celkových příjmech rodiny, přičemž se nezkoumá majetek rodiny. Přitom platí, že dávka je pouze příspěvkem státu a nikdy by neměla pokrývat výdaje plně.

System státní sociální podpory využívá k řešení sociálních situací rodin vzájemnou kombinaci dvou typů dávek. Jde jednak o univerzální dávky (dávky dlouhodobé), které jsou vyjádřením přerozdělení od bezdětných rodin k rodinám s dětmi. Výplata univerzálních dávek může být variantně ukončena při vyšší příjmové úrovni. Příjem se nezjišťuje nebo je zkoumán za období předcházejícího kalendářního roku. V systému státní sociální podpory představuje tento druh dávek přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, porodné a zaopatřovací příspěvek. Obdobný charakter má i příspěvek na dopravu a pohřebné.

Druhým typem jsou dávky stanovené na základě testování aktuální celkové příjmové situace rodiny. V tomto případě se jedná o přerozdělení od rodin vysokopříjmových k rodinám nízkopříjmovým. Tyto dávky bývají označovány jako dávky vertikální (krátkodobé dávky). Jde o podporu rodiny do okamžiku, kdy dosáhne svými příjmy určité úrovně, přičemž na nejvyšší úrovni je poskytována dávka rodinám s příjmem na úrovni životního minima a s rostoucím příjmem se výše dávky postupně snižuje. Příjem je zkoumán za předchozí kalendářní čtvrtletí. Ve státní sociální podpoře je tímto typem dávky sociální příplatek a příspěvek na bydlení.

Zatímco např. v přídavcích na děti je vyjádřena solidarita bezdětných domácností k domácnostem s dětmi, sociální příplatek vyjadřuje spíše solidaritu domácností s vyššími příjmy k domácnostem s nižšími příjmy.

K základním principům systému státní sociální podpory patří:

- ⇒ Komplexnost - státní sociální podpora je nový systém, který z řady systémů (státní dávky, nemocenské a důchodové pojištění, sociální péče) sjednotil sociální dávky vyjadřující podporu státu rodinám a vytvořil nové dávky, které reagují na dříve neřešené situace.
- ⇒ Jednotnost - byla vytvořena jednotná koncepce dávek využívající zákonem stanoveného životního minima jako základního stavebního kamene pro určení výše dávky a u většiny dávek i pro stanovení příjmové hranice nároku. Všechny dávky využívají jednotné definice základních pojmů při vymezení podmínek nároku (nezaopatřené dítě, trvalý pobyt, okruh rozhodných příjmů ap.).
- ⇒ Sociální spravedlnost - využitím násobků životního minima při posuzování příjmu bylo dosaženo velmi dobré srovnatelnosti rodin různého složení s různým absolutním příjmem. Při shodném násobku životního minima u rozhodného příjmu, tj. shodné vzdálenosti příjmu testované rodiny od životního minima, jsou rodiny, přestože mají různé složení, stejně podporovány.

5.1 GENEZE JEDNOTLIVÝCH DÁVEK

Jednotlivé dávky získají dlouhým vývojem určitou vnitřní logiku a sevřenost a jejich nerespektování dávku zahubí, protože začne působit jinak, než zákonodárce stanovil.²⁴

Je zajímavé sledovat vlivy, které působí na jejich změny, z nichž některé jen opravují, vyspravují, jiné souvisí s širšími, koncepčními změnami.

²⁴ srov. Kepková, M. Státní sociální podpora (vznik a vývoj systému). SOCIOKLUB. Praha: 1997. s. 5

Mezi předchůdce dávek státní sociální podpory²⁵ patřil jednorázový příspěvek, který byl vyplacen v srpnu 1993 na každé dítě žijící v domácnosti se závislými příjmy do stanovené hranice.

§§ 76 a 79 zákona č. 100/1988 Sb. o sociálním zabezpečení (dále jen „ZSZ“) zakotvoval Zaopatřovací příspěvek a Příspěvek na úhradu za užívání bytu vojáka, na které byl nárok do 31.7.1991.

K vyrovnání sociálních důsledků zvýšení některých maloobchodních cen pro obyvatelstvo byl od 1.7.1990²⁶ zaveden Státní vyrovnávací příspěvek (dále jen „SVP“) ve výši 140 Kčs měsíčně.

V souvislosti s výrazným zvýšením cen nájemného a tepelné energie byly dočasně v letech 1997-2000 poskytovány:

- sociální příspěvek k vyrovnání cen tepelné energie,
- sociální příspěvek k vyrovnání zvýšení cen nájemného.

5.1.1 PŘÍDAVEK NA DÍTĚ

Podpora při narození dítěte byla jednorázovou dávkou nemocenského pojištění, kterou se přispívá k částečnému pokrytí nákladů vznikajících v souvislosti s narozením dítěte.

V „Návrhu zásad zákona o státní podpoře rodin s dětmi“, verze pro legislativní radu vlády ČSFR se uvažovalo o přídavcích na děti pro všechny nezaopatřené děti, o zdravotním příplatku pro nezaopatřené dlouhodobě zdravotně postižené dítě, dlouhodobě těžce zdravotně postižené dítě nebo chronicky nemocné dítě a o příplatku pro osamělého rodiče.

V souvislosti se zavedením některých úsporných opatření byl uvedeným zákonem dočasně (na období od 1. října 1997 do 31. prosince 1998) omezen okruh rodin, jimž byl vyplácen přídavek na dítě, snížením hranice příjmu rozhodného pro nárok na tuto dávku, a to z dosavadního 3násobku na 2,2násobek životního minima rodiny, a současně došlo u většiny oprávněných též ke snížení této dávky.

Dávka pro rodiny s nezaopatřenými dětmi, která jim pomáhá krýt náklady spojené zejména s výchovou a výživou nezaopatřených dětí je peněžitá opakující se dávka státní sociální podpory, která je určena nezaopatřeným dětem. Přídavek na dítě

²⁵ Podle ASPI ZSSP derogoval 31 předpisů.

²⁶ zákonným opatřením předsednictva Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky ze dne 29. května 1990 č.206/1990 Sb. o státním vyrovnávacím příspěvku

nahradil přídavky na děti (výchovné), které se poskytovaly pouze na děti nemocensky nebo důchodově pojištěného rodiče.

Přídavek na dítě představuje nárok nezaopatřeného dítěte²⁷, narozdíl od právní úpravy účinné před 1. lednem 1996, podle které přídavky na děti náležely rodiči z titulu jeho účasti na nemocenském pojištění (případně z titulu účasti na důchodovém zabezpečení náleželo na dítě výchovné).

Přídavek na dítě se zletilému nezaopatřenému dítěti vyplácí od splátky přídavku na dítě náležející za kalendářní měsíc následující po měsíci, v němž dovršilo zletilosti. Přídavek na dítě se zletilému nezaopatřenému dítěti vyplácí v hotovosti, pokud toto dítě nesdělí jiný způsob výplaty. Má-li nezletilé nezaopatřené dítě v přímém zaopatření více osob, vyplácí se přídavek na dítě osobě určené na základě dohody těchto osob.

Pokud jde o přídavek na dítě, je třeba poukázat na koncepční rozpor spočívající v založení přídavku na dítě jako nárokové dávky nezaopatřeného dítěte v podmínkách adresného poskytování této státní dávky, nikoliv tedy jako nárokové dávky samotného rodiče, a to na rozdíl od předcházející právní úpravy přídavek na děti z nemocenského pojištění, které byly poskytovány plošně jako nároková dávka rodičů, resp. Těch oprávněných, kteří měli dítě v přímém zaopatření. Přecházel-li se na adresný systém poskytování této dávky a odvozoval-li se nárok nezaopatřeného dítěte na přídavek od rozhodného příjmu v rodině, pak takové koncepci by spíše odpovídala konstrukce přídavek jako nárokových pro ty, kteří jsou nositeli příjmů v rodině a kteří mají nezaopatřené dítě ve svém přímém zaopatření. Na tomto protikladu nic nemění ani skutečnosti, že přídavek na nezaopatřené nezletilé dítě se vyplácí osobě, která má dítě v přímém zaopatření

5.1.2 SOCIÁLNÍ PŘÍPLATEK

Sociální příplatek představuje jednu z dávek ZSSP nově vytvořenou. Právě sem byl částečně transformován SVP²⁸ a příplatek k přídávku na děti a výchovnému. Zákon 137/1996 Sb., který novelizoval ZSSP doplnil pravidlo, že nedosahuje-li sociální příplatek částky 50 Kč za kalendářní měsíc, zvyšuje se na tuto částku.²⁹ Zákonem č. 132/1997 Sb. byl zrušen § 23 ZSSP.

²⁷ § 17 ZSSP

²⁸ viz kap 5.1.1 této práce

²⁹ srov.: Zákon 137/1996 Sb. bod 4. a 11.

Zákonem č. 271/2001 Sb.³⁰ pak bylo do § 20 odst.2 doplněno ustanovení, že splňuje-li v rodině podmínky nároku na sociální příplatek více osob nebo splňuje-li podmínky nároku na sociální příplatek více osob z důvodu péče o totéž dítě, náleží tato dávka jen jednou

Slova "okresní úřad" byla nahrazena zákonem č. 320/2002 Sb.³¹ slovy "obecní úřad obce s rozšířenou působností" která byla zákonem č. 453/2002 Sb.³² nahrazena současně platnými slovy "úřad státní sociální podpory".

Sociální příplatek má charakter klasické testované dávky určené sociálně slabým nízkopříjmovým rodinám s dětmi, které přitom nemusí mít nárok na dávky sociální péče. Získávají jej nejčastěji rodiny s jedním ekonomicky aktivním rodičem a rodiny samoživitelů. V případě diskutované změny konstrukce přídatku na dítě na plošnou dávku by se role sociálního příplatku změnila a tato dávka by se stala centrálním nástrojem podpory nízkopříjmových rodin s dětmi nad úrovní životního minima. V minulosti se vedla diskuse o možném převedení sociálního příplatku do systému sociální péče, ovšem tato myšlenka byla s ohledem na řadu problematických důsledků opuštěna.

5.1.3 PŘÍSPĚVEK NA BYDLENÍ

Od 1.1.1994 se stal součástí sociálního zabezpečení příspěvek na bydlení určený pro sociálně slabší občany. Tento příspěvek formulovaný jako příspěvek na nájemné byl upraven zákonem č. 319/1993 Sb., který nabyl účinnosti dne 1.1.1994 a který byl od 1.1.1996 nahrazen ZSSP, v jehož rámci je upraven i příspěvek na bydlení. Zákonem č. 242/1997 Sb. byla vypuštěna podmínka pro vznik nároku v podobě řádně uhrazeného nájemného a služeb. Zákon č. 271/2001 Sb. rozšířil vágní pojem nájemce i na „nájemce obytné místnosti v zařízeních určených k trvalému bydlení“ a doplnil do § 24 ZSSP odst. 4, který řeší případ, kdy oprávněná osoba změní tento pobyt v průběhu kalendářního měsíce. Zákon č. 113/2006 Sb. pak stanoví širší pojetí toho, co se považuje za dobu trvání nájemního vztahu pro účely nároku na příspěvek na bydlení. Zákon č. 91/1998 Sb. změnil výši koeficientu z 1,40 na 1,60. Žadatelem o příspěvek na bydlení je nájemce bytu nebo jeho vlastník popř. vlastník domu v němž byt je. Osoby, kterým byl byt přidělen jako přístřeší popř. osoby žijící v bytě bez právního důvodu nejsou nájemníky a nelze jim proto

³⁰ zákonem č. 271/2001 Sb. část první bod 27.

³¹ zákonem č. 320/2002 Sb. část dvacátá devátá bod 3.

³² zákonem č. 453/2002 Sb. část první bod 17.

příspěvek přiznat. Pokud v řízení o poskytnutí příspěvku vyjde najevo, že žadatel není nájemcem nebo vlastníkem nemovitosti v níž byt je, správní orgán rozhodne o nepřiznání příspěvku. Pokud správní orgán zjistí potřebné informace po pravomocném přiznání příspěvku na bydlení je zde namíste postup dle zák.č. 500/2004 Sb., správní řád (dále jen SprŘ).

5.1.4 PŘÍSPĚVEK NA DOPRAVU

Hlava čtvrtá části třetí ZSSP zakotvila příspěvek na dopravu jako nárok nezaopatřeného dítěte, které má školu mimo místo obce, kde je hlášeno k trvalému pobytu. Na základě § 29 ZSSP stanovila vyhláška Ministerstva financí, že částka se stanoví opatřením Ministerstva financí. Při stanovení výše příspěvku se do 31. srpna 2002 postupovalo podle opatření Ministerstva financí ze dne 6. srpna 2001, kterým se stanoví částky odpovídající čtyřicetinásobku jednosměrného plného jízdného v pravidelné autobusové dopravě na tarifní vzdálenost vyplývající z platných jízdních řádů. pro určení výše příspěvku na dopravu podle ZSSP. Uvedené opatření bylo zveřejněno ve Sbírce zákonů v částce č. 115 pod č. 31/2001 Sb. Od září 2003 se postupovalo podle vyhlášky Ministerstva financí č. 367/2002 Sb.

Ke 30.6.2004 byl však příspěvek na dopravu zrušen zákonem č. 453/2003 Sb.

5.1.5 RODIČOVSKÝ PŘÍSPĚVEK

Mateřský příspěvek nahradil k 1.10.1990 rodičovský příspěvek podle z. č. 382/1990 Sb.³³. O tři roky později se stal součástí rodičovského příspěvku Státní vyrovnávací příspěvek. ZSSP upravil rodičovský příspěvek v hlavě páté části třetí, přičemž v „Návrhu zásad zákona o státní podpoře rodin s dětmi“, verze pro legislativní radu vlády ČSFR se uvažovalo i o příplatku pro osamělého rodiče. Od 1. ledna 2006 mají rodiče, kteří pobírají rodičovský příspěvek, možnost umístit své dítě starší tří let do mateřské školy nebo obdobného zařízení na 4 hodiny denně, aniž by ztratili nárok na tuto dávku. Pro děti mladší tří let zůstává možnost navštěvovat jesle, mateřskou školu nebo jiné obdobné zařízení po dobu pěti dnů v kalendářním měsíci. Nezměněna zůstává také možnost navštěvovat uvedená zařízení v rozsahu 4 hodin denně, existují-li u dítěte nebo rodičů závažné zdravotní důvody. ZSSP dále nově umožňuje výplatu rodičovského příspěvku ženě, která je ve výkonu vazby a má u sebe dítě, o které se stará. Dosavadní úprava umožňovala výplatu této dávky jen

³³ novelizovaný zákonem č. 117/1992 Sb.

ženě, která je ve výkonu trestu odnětí svobody. Částí dvacátou sedmou zákona č. 237/2004 Sb. byl zvýšen koeficient v § 32 odst. 2 ZSSP z 1,10 na 1,54. Zákon č. 109/2006 Sb. v části šesté doplnil do § 30 ZSSP odstavec 7, který zní: Rodičovský příspěvek rodiči nenáleží, jestliže dítěti, o které pečuje, byl podle zvláštního právního předpisu přiznán příspěvek na péči ve výši podle stupně II (středně těžká závislost) nebo stupně III (těžká závislost) anebo stupně IV (úplná závislost). Pro zaměstnankyně je jednoznačně výhodnější čerpat po skončení mateřské dovolené dovolenou na zotavenou a poté teprve nastoupit na rodičovskou dovolenou. Po dobu čerpání dovolené na zotavenou mohou pobírat rodičovský příspěvek. Podle dosavadní úpravy se zachovává nárok na výplatu rodičovského příspěvku, jestliže příjem z výdělečné činnosti v kalendářním měsíci nepřesáhl částku na osobní potřeby rodiče, což činí částku 2 190 Kč, a je-li rodič nezaopatřeným dítětem, částku 2 310 Kč. Podle nové úpravy se umožňuje rodiči při zachování nároku na výplatu rodičovského příspěvku mít příjem z výdělečné činnosti 1,5 násobek částky na osobní potřeby rodiče, což činí v kalendářním měsíci částku 3 285 Kč, a je-li rodič nezaopatřeným dítětem, částku 3 465 Kč. Zatímco podle dosavadní úpravy mohlo dítě, které zakládá nárok na rodičovský příspěvek, navštěvovat jesle, mateřskou školu nebo jiné obdobné zařízení pro děti předškolního věku v kalendářním měsíci nejvýše 3 dny, novela umožňuje takovou návštěvu v kalendářním měsíci po dobu 5 dnů. Nově se umožňuje, aby dítě zakládající nárok na rodičovský příspěvek, denně, nejdéle po dobu čtyř hodin, navštěvovalo speciální mateřskou školu nebo jesle se zaměřením na vady zraku, sluchu, řeči a na děti tělesně postižené a mentálně retardované, jde-li o takto postižené dítě. V souvislosti se zvýšením daně z přidané hodnoty po vstupu do Evropské unie se zákonem č. 237/2004 Sb. zvýšil od 1.1.2004 koeficient a to z 1,10 na 1,54.³⁴

5.1.6 ZAOPATŘOVACÍ PŘÍSPĚVEK

Konal-li muž vojenskou základní (náhradní) službu nebo vojenské cvičení v Armádě České republiky nebo civilní službu, měl nárok na zaopatřovací příspěvek. Jeho úprava v hlavě šesté části třetí ZSSP se však stala právně obsoletní.

³⁴ V prosinci 2005 pobíralo rodičovský příspěvek 288 742 lidí, z toho bylo 1,45 % mužů

5.1.7 PŘÍSPĚVEK NA ŠKOLNÍ POMŮCKY

Od 1.4.2006³⁵ hlava šestá upravuje Příspěvek na školní pomůcky (tzv. pastelkovně). Tato nová dávka byla zavedena z důvodu skutečnosti, že se na začátku školního roku kumulují u rodin s dětmi, které začínají plnit povinnou školní docházku, mimořádné výdaje. Příspěvek je určen na nákup školních pomůcek a potřeb. Podmínkou vyplacení této dávky bude zápis dítěte do první třídy základní školy, a to do konce měsíce května v roce, ve kterém má dítě nastoupit do školy. V případě, že dojde k odkladu nástupu, přiznají úřady nárok na příspěvek až v roce, kdy dítě nastoupí do školy. Nárok na dávku vznikne vždy 1. června příslušného roku a každé dítě může dostat tento příspěvek jen jednou. Příspěvek budou dostávat pouze ty děti, na které jejich rodiče pobírají přídavek na dítě. Poprvé úřady posoudí nárok na tuto dávku k 1. červnu 2006 a dávku prvňáčkům vyplatí v červenci 2006. Obdobně tomu bude i u žáků prvních tříd v dalších letech. MPSV odhaduje, že na vyplacení této dávky v letošním roce bude potřeba 78 mil Kč. Potřebné prostředky jsou zajištěny v rámci státního rozpočtu.

5.1.8 DÁVKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Dávky pěstounské péče upravují §§ 37 až 43 ZSSP. Podle nové úpravy nebude náležet příspěvek na úhradu potřeb dítěte v pěstounské péči a odměna pěstouna, bude-li dítě v plném přímém zaopatření ústavu (zařízení) pro péči o děti nebo mládež nebo v péči jiné osoby na základě rozhodnutí příslušného orgánu o svěřeni dítěte do péče nahrazující péči rodičů. Ročně stát dá pěstounům asi 60 000 Kč na jedno dítě, zatímco na dítě v ústavu je nutno vynaložit asi 200 000 Kč – 300 000 Kč za rok.

5.1.9 PŘÍSPĚVEK NA PÉČI O DÍTĚ V ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI VYŽADUJÍCÍ OKAMŽITOU POMOC

S účinností od 30. září 2005 má nezaopatřené dítě svěřené do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc podle § 43a nárok na příspěvek na péči o dítě v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc ve výši devítinásobku částky na osobní potřeby.

³⁵ srov. zákon č. 113/2006 Sb.

5.1.10 PORODNÉ

Podpora při narození dítěte byla jednorázovou dávkou nemocenského pojištění³⁶ ve výši 650 Kčs, kterou se přispívalo k částečnému pokrytí nákladů vznikajících v souvislosti s narozením dítěte. ZSSP tuto podporu při narození dítěte nahradil porodným, které upravil ve výši, která činila součin částky na osobní potřeby dítěte a

- (narodilo-li se jedno dítě) koeficientu, jež postupně nabýval hodnot 4; 5; 10 a v roce 2007 hodnoty 11,1.
- (narodily-li se zároveň dvě děti) koeficientu, jež postupně nabýval hodnot 5; 6; 15 a v roce 2007 hodnoty 16,6.
- (narodily-li se zároveň tři nebo více dětí) koeficientu, jež postupně nabýval hodnot 9; 10; 15 a v roce 2007 hodnoty 16,6.³⁷

V souvislosti s novelou ZSSP, která výrazně zvýšila porodné od 1. dubna 2006, nastal drobný rozruch kolem tendencí odložit porod na některý den po tomto datu, ale lékaři se nenechali zmanipulovat dávekchtivými nastávajícími rodiči. Také volební program ČSSD, ve kterém slibuje porodné ve výši 60, 90 a 120 tisíc Kč je dosti kontroverzní. Podle Zory Hammerové, ředitelky kojeneckého ústavu Svitavy „by takto vysoké porodné zvýšilo počet odložených dětí“³⁸. Marie Vodičková, předsedkyně Fondu ohrožených dětí, upozorňuje na to, že počty dětí v ústavní výchově stoupají, přestože celkové počty narozených dětí klesají. Pro srovnání uvádím výši porodného v některých evropských zemích:

⇒ Polsko	3530,- Kč
⇒ Slovensko	3042,- Kč
⇒ Rakousko, Portugalsko	žádné
⇒ Španělsko, Irsko	14-28 tisíc Kč

(ovšem pouze, narodí-li se více dětí najednou).

³⁶ srov.: § 28 zákona ze dne 30. listopadu 1956 č.54/1956 Sb. o nemocenském pojištění zaměstnanců a posléze z. č. 88/1968 Sb.

³⁷ srov. zákony č. 271/2001 Sb., 113/2006 Sb. a 115/2006 Sb.

³⁸ srov. Události dne 28.3.2006, ČT 1

5.1.11 POHŘEBNÉ

Nárok na pohřebné má osoba, která vypravila pohřeb osobě, která měla ke dni smrti trvalý pobyt na území České republiky nebo byl-li pohřeb vypraven v České republice. Výše pohřebného činila 3000 Kč až do konce roku 1997, kdy ji zákon č. 242/1997 Sb. zvýšil na současných 5000 Kč.

5.2 ZÁKON O STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPOŘE

ZSSP nabyl platnosti dne 26. května 1995. Dnem 1.10.1995 se pak stal účinným s výjimkou ustanovení o dávkách poskytovaných v závislosti na výši příjmu a některých zrušovacích ustanovení, která vstoupila v účinnost 1.1.1996.³⁹ Měl tedy dělenou účinnost.⁴⁰

5.2.1 VYMEZENÍ NĚKTERÝCH POJMŮ

Nejen pro posouzení nároku na dávky, ale i pro účely dalších právních předpisů je důležité znát, kdo je považován za nezaopatřené dítě, jak je v ZSSP definována soustavná příprava na budoucí povolání a další pojmy.

5.2.1.1 Okruh oprávněných osob

Pro posouzení vzniku nároku na některou z tzv. testovaných dávek státní sociální podpory je rozhodující výše rozhodného příjmu v rodině oprávněné osoby. Příjem rozhodný pro nárok na dávku se proto zjišťuje rovněž u osob společně posuzovaných (§ 7 ZSSP) s oprávněnou osobou. Okruh společně posuzovaných osob je třeba vždy zvažovat ve vztahu ke konkrétní oprávněné osobě.

5.2.1.2 Příjem rozhodný pro přiznání dávky

Tři z dávek státní sociální podpory jsou poskytovány v závislosti na výši příjmu. Co se rozumí rozhodným příjmem stanoví § 4 ZSSP jako měsíční průměr příjmů rodiny vypočtených v předlouhém § 5 ZSSP připadajících na rozhodné období podle § 7 ZSSP.

V případě zápočtu příjmů z podnikání a z jiné samostatné výdělečné činnosti existuje problém spočívající v tom, že osoby mající tento příjem vykazují pro účely sociálních dávek příjem minimální, v krajním případě příjmy nulové, i když je zřejmé, že takové příjmy neodpovídají skutečnosti. Podnikání je činnost vykonávaná za účelem dosažení zisku a lze tedy předpokládat, že příjmy z podnikání dosahují určité minimální úrovně. Proto § 5 odst. 7 ZSSP stanoví, že za příjem uvedený v odstavci 1 písm. a) bodu 2 se považuje měsíčně nejméně částka odpovídající 50 %

³⁹ § 81 ZSSP

⁴⁰ srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, autor kapitoly Štangová, V. s.239

průměrné měsíční mzdy v národním hospodářství za kalendářní rok. Příjem plynoucí z dohody o provedení práce (jedná se obecně o příjem ze závislé činnosti) by měl být zahrnut do rozhodného příjmu.⁴¹

5.2.1.3 *Rozhodné období*

Rozhodným obdobím, za které se zjišťuje rozhodný příjem, je podle § 6 ZSSP u přídatku na dítě kalendářní rok předcházející kalendářnímu roku, do něhož spadá počátek období od 1. října do 30. září následujícího kalendářního roku a u sociálního příplatku a příspěvku na bydlení období kalendářního čtvrtletí předcházejícího kalendářnímu čtvrtletí, na které se nárok na výplatu dávky prokazuje, popřípadě nárok na dávku uplatňuje. To umožňuje pružněji reagovat na ekonomickou situaci rodiny.

5.2.1.4 *Rodina*

Dávky státní sociální podpory jsou určeny především pro rodiny a právě z této skutečnosti vyplývá, že pro nárok na dávky poskytované v závislosti na výši příjmu se přihlíží právě k rodině. Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů nově doplnil do okruhu společně posuzovaných osob v § 7 ZSSP „partnery“. Objevuje se zde také pojem druh a družka⁴², přičemž o tomto **faktickém svazku muže a ženy, kteří spolu trvale žijí a společně uhradují náklady na své potřeby při vedení společné domácnosti trvající alespoň po dobu tří kalendářních měsíců** pojednávají kromě ZSSP již jen dva zákony z oblasti práva sociálního zabezpečení a to:

- i. č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců v platném znění, (dikce "rodinní příslušníci") a
- ii. ZŽM, dikce "společně posuzované osoby".

5.2.1.5 *Stanovení částek rozhodných pro nárok na dávky a jejich výši*

Pro nárok na dávky nebo jejich výši se částkou životního minima rozumí podle § 8 ZSSP částka životního minima stanovená ZŽM (do budoucna ZŽEM)⁴³.

⁴¹ <http://www.nonprofitportal.cz/?sekce=2&uroven=5&obsah=0&cid=131515> 9.4.2006 21:48

⁴² Na rozdíl od ostatních součástí sociálního zabezpečení však důchodové pojištění (zák. č. 155/1995 Sb.), neakceptuje sociální události, které by nastaly ve faktickém soužití muže a ženy a poskytuje plnění jen rodinám založeným právním svazkem manželství. Vztah druh a družky chápe zákon č. 155/1995 Sb. jako záležitost přechodnou, kdežto manželství jako svazek trvalý.

⁴³ viz kapitola 3 této práce

5.2.1.6 Nepříznivý zdravotní stav

Za dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav považuje nepříznivý zdravotní stav, který podle poznatků lékařské vědy má trvat déle než jeden rok. Tak alespoň praví § 9 ZSSP. Dále stanoví, která osoba se považuje za dlouhodobě nemocnou, dlouhodobě zdravotně postiženou a dlouhodobě těžce zdravotně postiženou a odkazuje přitom na vyhlášku MPSV č. 207/1995 Sb., kterou se stanoví stupně zdravotního postižení a způsob jejich posuzování pro účely dávek státní sociální podpory. Tato vyhláška byla s účinností od 1.8.1997 novelizována vyhláškou č 156/1997 Sb.

5.2.1.7 Výdělečná činnost

Výdělečnou činností, tak jak je upravena v § 10 ZSSP se podle rozumí činnost, která zakládá účast na nemocenském pojištění (péči), je vykonávána OSVČ⁴⁴ nebo vykonávána v zahraničí za účelem dosažení příjmu.

5.2.1.8 Nezaopatřené dítě

ZSSP § 11 stanoví, kdo se pro účely ZSSP považuje za nezaopatřené dítě, kromě dítěte do skončení povinné školní docházky. A nejen pro účely ZSSP. Na pojem nezaopatřené dítě podle ZSSP odkazují mnohé zákony, např. ZŽM v § 5; stát je plátcem pojistného na zdravotní pojištění za nezaopatřené dítě a též pro účely uplatnění nezdanitelných částek z titulu daní z příjmů ze závislé činnosti a funkčních požitků a též pro účely zařazení zaměstnance do kategorie pojištěnců státu z titulu zdravotního pojištění.

5.2.1.9 Soustavná příprava dítěte na budoucí povolání

Soustavná příprava dítěte na budoucí povolání je vymezena §§ 12 až 16 ZSSP jako studium na středních a vysokých školách v České republice nebo v cizině, pokud podle rozhodnutí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy je postaveno na roveň studia na středních nebo vysokých školách v České republice.

MŠMT vydalo na základě zmocnění v § 15 ZSSP vyhlášku č 183/1998 Sb., kterou se stanoví, které další studium, popřípadě výuka se pro účely státní sociální podpory a důchodového pojištění považuje za studium na středních nebo vysokých školách; vyhláška se týká pouze studia v České republice. Uvedená vyhláška byla od

⁴⁴ za osobu samostatně výdělečně činnou se pro účely tohoto zákona považuje osoba, která se za takovou považuje pro účely důchodového pojištění

1. září 1999 novelizována vyhláškou č. 171/1999 Sb., od 1. září 2001 vyhláškou č. 284/2001 Sb. a od 1. září 2002 vyhláškou č. 361/2002 Sb.

5.3 NOVELY ZSSP

Podle ASPI změnilo ZSSP k 5.4.2006 již 33 novelizací⁴⁵ – některé byly „jen“ upřesňující, jiné přinesli zásadnější změny. Přejížděná ustanovení jednotlivých zákonů upravují účinnost změn.

ZSSP byl poprvé novelizován krátce po nabytí své plné účinnosti, a to zákonem č. 137/1996 Sb., který k 1. červenci 1996 rozšířil vymezení „soustavné přípravy dítěte na budoucí povolání“ i na studium na některých středních a vysokých školách v cizině, obsahoval drobné změny, týkající se vymezení nezaopatřenosti dítěte a posuzování nároku na příspěvek na dopravu. Stanovil, že „příspěvek na dopravu nenáleží za měsíce červenec a srpen“.

Zákonem č.132/1997 Sb., který nabytí účinnosti dnem 1. července 1997, bylo zrušeno zúčtování sociálního příplatku a příspěvku na bydlení.

Zákonem č. 242/1997 Sb. došlo k zásadnějším změnám dosavadní právní úpravy. Cílem většiny změn bylo upřesnění některých ustanovení v návaznosti na poznatky z praxe a v neposlední řadě též úpravy zaměřené na zjednodušení právní úpravy jak z hlediska osob uplatňujících nárok na některou z dávek, tak i z hlediska úřadů poskytujících dávky. V souvislosti se zavedením některých úsporných opatření byl uvedeným zákonem dočasně (na období od 1. října 1997 do 31. prosince 1998) omezen okruh rodin, jimž byl vyplácen přírůstek na dítě, snížením hranice příjmu rozhodného pro nárok na tuto dávku, a to z dosavadního 3násobku na 2,2násobek životního minima rodiny, a současně došlo u většiny oprávněných též ke snížení této dávky.

Zákonem č. 91/1998 Sb. byl zvýšen koeficient příspěvku na bydlení z 1.40 na 1,60 a v návaznosti na novelu zákona o rodině doplněn do příslušného ustanovení poručník. Zákonem č.158/1998 Sb. byly zvýšeny koeficienty u pěstounských dávek. Další novela, zákon č. 360/1999 Sb., byla přijata v návaznosti na zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Zákonem č. 118/2000 Sb. o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele a o změně některých zákonů, byl novelizován pouze §5 odst. 2 zákona č. 117/1995 Sb.; úprava spočívala

⁴⁵ To ZSSP zajišťuje jedno z předních míst v „hitparádě nejvíce novelizovaných předpisů“, které dominuje živnostenský zákon č. 455/1991 Sb. se svými 88 novelizacemi. Zdroj: Parlamentní institut

v doplnění ustanovení o zápočet mzdových nároků vyplacených úřadem práce v částce, které nebyly zaúčtovány zaměstnavatelem. Zákonem č. 132/2000 Sb., o změně a zrušení některých zákonů souvisejících se zákonem o krajích, zákonem o obcích, zákonem o okresních úřadech a zákonem o hlavním městě Praze, byly provedeny úpravy v ustanoveních řešících působnost MPSV, a to přenesením většiny dosavadních činností na orgány kraje. Zákonem č. 155/2000 Sb. kterým se kromě zákoníku práce mění i ZSSP, byly provedeny nezbytné úpravy v § 30 a 32 u rodičovského příspěvku v návaznosti na zavedení rodičovské dovolené. Zákonem č. 492/2000 Sb. byly provedeny změny navazující na zavedení tzv. paušální daně. V červenci 2001 byla schválena novela ZSSP - zákon č. 271/2001 Sb., kterým se s účinností od 1. října 2001 mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony. Představoval poměrně rozsáhlou novelu, která do systému státní sociální podpory přináší významnější věcné změny, zejména pokud jde o okruh příjmů započítatelných do rozhodného příjmu, podmínky nároku na výplatu rodičovského příspěvku (zvýšení možného výdělku poživatele rodičovského příspěvku o polovinu), výši porodného, vymezení povinností a odpovědnosti osob s oprávněnou osobou společně posuzovaných a o vymezení povinností a odpovědnosti dalších fyzických a právnických osob, zejména zaměstnavatelů. Kromě toho novela přináší řadu dílčích změn, které vyplynuly z poznatků při aplikaci zákona, např. na základě novely přestala být podmínka pobytu na území České republiky zkoumána u dětí cizinců hlášených k pobytu na území České republiky a narozených na území České republiky, do jednoho roku jejich věku. Preklusivní lhůta nároku na opakující se dávky se zkrátila ze 3 let na 1 rok. Účelem všech změn bylo především přispět k lepšímu praktickému provádění zákona.⁴⁶

Pod číslem 402/2001 bylo vyhlášeno úplné znění ZSSP. Poté byl zákon novelizován s účinností od 1. ledna 2003 zákonem č. 151/2002 Sb., a to v návaznosti na přijetí soudního řádu správního. Další novelizace provedená zákonem č. 309/2002 Sb. související s přijetím tvz. služebního zákona obsahuje drobnou úpravu §64 odst. 1 ZSSP a nabývá účinnosti až od 1. ledna 2007. Rozsáhlejší novelou ZSSP je zákon č. 320/2002 Sb. řešící v tomto zákoně zejména přechod kompetencí ze zrušených

⁴⁶ Ke změnám vyplývajícím ze zákona č. 271/2001 Sb. pod. též: Burdová, E. Změny ve státní sociální podpoře od 1. října 2001. Právo a zaměstnání, 2001, Č. 10, s. 2 a násl. nebo též <http://www.pamservis.cz/zmu/onn/?cid=49494>

okresních úřadů na obecní úřady obcí s rozšířenou působností s tím, že po přechodnou dobu (do 31. března 2004) budou dávky státní sociální podpory poskytovat obecní úřady v místech dosavadních okresních úřadů (vyjmenované v § 79a/2 ZSSP). Parlament České republiky schválil počátkem července 2001 zákon č. 271/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Tento zákon, který byl už jedenáctou novelou zákona o státní sociální podpoře (dále je „zákon“), obsahoval především změny, které vyplývají z potřeb praktického provádění státní sociální podpory, a přináší také některé věcné úpravy představující zlepšení nároků náležejících z tohoto sociálního systému.⁴⁷

V roce 2003 bylo schváleno pět novelizací ZSSP. Zákonem č. 125/2003 Sb. došlo s účinností od 1. července 2003 u opakujících se dávek ke zkrácení období, za které lze přiznat dávku státní sociální podpory zpětně, z dosavadního roku na tři měsíce; u jednorázových dávek zůstala možnost zpětného přiznání dávky v délce jednoho roku. Novelizace provedená zákonem č. 362/2003 Sb. je součástí tzv. složené novely předpisů navazujících na zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů a ve vztahu k ZSSP s účinností od 1. ledna 2006 pouze stanoví jinak některé odkazy ve výčtu započitatelných příjmů. Obdobná úprava je obsažena v novele zákona provedené s účinností od 1. ledna 2004 zákonem č. 438/2003 Sb. v návaznosti na novelizaci zákona o daních z příjmů. Další novela, zákon č. 424/2003 Sb., byla součástí tzv. technické novely a upravuje s účinností od 1. ledna 2004 ustanovení týkající se ukládání, zpracovávání a předávání údajů potřebných pro účely státní sociální podpory. Stanoví též podmínky předávání údajů z informačního systému státní sociální podpory v souvislosti s plněním úkolů vyplývajících z práva Evropských společenství a dále uvedená úprava umožňuje v rozsahu nezbytném pro plnění úkolů vyplývajících z uvedeného práva informace příslušným institucím poskytovat. Nejvýznamnější z pěti novel přijatých v roce 2003 byla poslední z nich, a to zákon č. 453/2003 Sb. Podle ní se od 1. ledna 2004 přestaly přiznávat dávky státní sociální podpory žadatelům o azyl. Hlavní změnou, ke které došlo s účinností od 1. dubna 2004, byl převod kompetencí ve státní sociální podpoře na úřady práce (výjimkou zůstává území hlavního města Prahy).

⁴⁷ srov. <http://www.pamservis.cz/zmu/onn/?cid=49494>

Další významné změny nabyly účinnosti již od 1. ledna 2004; jde především o zrušení dosavadního omezení výdělečné činnosti poživatelů rodičovského příspěvku. Příjmy rodiče z této činnosti přestaly být sledovány. S účinností od 1. července 2004 dále došlo na základě této novely k novému způsobu stanovení minimální fiktivní výše příjmů osob samostatně výdělečně činných (50 % průměrné mzdy v národním hospodářství) pro účely posouzení nároku a stanovení výše dávek a dále ke zrušení příspěvku na dopravu s určením, že polovina dosavadních nákladů na tuto dávku bude uvolněna ze státního rozpočtu na slevy jízdného žáků a studentů dojíždějících do školy. Úprava byla provedena cenovým výměrem Ministerstva financí ve spolupráci s Ministerstvem dopravy. Novela také stanovila, že příjmy nezaopatřených dětí dosažené za měsíce červenec a srpen se do rozhodného příjmu těchto osob nezapočítávají.

Ke změně v poskytování dávek státní sociální podpory došlo dnem 1. května 2004 též v souvislosti se vstupem České republiky do Evropské unie. Tímto dnem začalo mít ve státní sociální podpoře (tak jako v jiných právních odvětvích) přednost právo Evropské unie před právem vnitrostátním. Jde o posuzování občanů členských států Evropské unie a občanů členských států Evropského hospodářského prostoru a jejich rodinných příslušníků (osob společně posuzovaných) ve vztahu k některým dávkám, tak jako by šlo o občany České republiky, a to s použitím příslušné právní úpravy a výkladů nařízení Evropských společenství, zejména Nařízení 1408/71 a Nařízení 1612/68. Tato nařízení jsou pro orgány odpovědné za provádění státní sociální podpory přímo závazná a bezpodmínečně aplikovatelná. Tyto odchylky se týkají zejména posuzování podmínky hlášení k pobytu na území České republiky, výplaty dávek, řízení o dávkách apod.

V roce 2004 byly schváleny čtyři novely ZSSP. Zákon č. 53/2004 Sb., kterým se mění některé zákony související s oblastí evidence obyvatel, nabył účinnosti dnem 1. dubna 2004. Provedl úpravy v ustanoveních týkajících se poskytování údajů, které potřebují orgány státní sociální podpory při provádění systému státní sociální podpory, od Ministerstva vnitra. Další novela, zákon č. 237/2004 Sb., kterým se v souvislosti s přijetím zákona o dani z přidané hodnoty mění některé zákony, došlo ke zvýšení rodičovského příspěvku z dosavadních 1,1 násobku příslušné částky životního minima na 1,54 násobek, a to s účinností od 1. května 2004. Zákonem č. 315/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších

předpisů, a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, došlo s účinností od 27. května 2004 k rozšíření okruhu osob, kterým náleží tzv. pěstounské dávky, o osoby, u nichž probíhá řízení o ustanovení poručníkem dítěte a které osobně pečují o dítě, k němuž nemají vyživovací povinnost. Zákonem č. 436/2004 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o zaměstnanosti, byla v zákoně č. 117/1995 Sb. upravena ustanovení obsahující úpravu týkající se uchazečů o zaměstnání a jejich hmotného zabezpečení; právní úprava nabyla účinnosti dnem 1. října 2004. Poslední novelou roku 2004, která nabyla účinnosti dnem 1. ledna 2005, byl zákon č. 562/2004 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím školského zákona a který souvisí s úpravami vymezení různých typů studia (vzdělávání).

Další faktickou změnu právní úpravy znamenalo též zrušení vojenské základní služby a civilní služby, k němuž došlo od 1. ledna 2005. ZSSP sice nebyl v této souvislosti novelizován, ale důsledkem těchto právních úprav (zákony č. 585/2004 Sb. a č. 587/2004 Sb.) je skutečnost, že od 1. ledna 2005 již nelze přiznat zaopatřovací příspěvek, který byl dávkou náležející při výkonu vojenské základní služby nebo civilní služby.

V roce 2005 byly přijaty čtyři novely ZSSP. Zákon č. 124/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 40/2004 Sb., o veřejných zakázkách, ve znění pozdějších předpisů, obsahuje právní úpravu, kterou se řeší odlišným způsobem posuzování příjmů osob samostatně výdělečně činných vykonávajících tuto činnost jako vedlejší - použití minimálního fiktivního příjmu ve výši poloviny průměrné mzdy v národním hospodářství se u těchto osob ukázalo jako neúnosné. Zákon č. 168/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, touto novelou byla s účinností od 1. června 2005 zavedena zvláštní odměna pěstouna pro situace, kdy pěstoun pečuje buď o tři nebo více dětí svěřených do pěstounské péče nebo alespoň o jedno dítě těžce zdravotně postižené dítě vyžadující mimořádnou péči. Odměna se v těchto případech posuzuje jako plat. Zákon č. 204/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, s účinností od 1. ledna 2006, kterým se upravují podmínky pro poskytování rodičovského příspěvku. Do začátku června

2005 poslední novelizací je zákon č. 218/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, s účinností od 1. října 2005, tímto zákonem byl do zákona vložen nový příspěvek na péči o dítě v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Na ZSSP navazují následující právní předpisy:

- Vyhláška č. 207/1995 Sb., kterou se stanoví stupně zdravotního postižení a způsob jejich posuzování pro účely dávek státní sociální podpory. Viz kapitola 5.2.1.6
- Vyhláška č. 183/1998 Sb., kterou se stanoví, které další studium, popřípadě výuka se pro účely státní sociální podpory a důchodového pojištění považuje za studium na středních nebo vysokých školách. Viz kapitola 5.2.1.9
- Vyhláška Ministerstva financí č. 367/2002 Sb. Viz kapitola 5.1.5

Se ZSSP úzce souvisí ZŽM. Částky životního minima jsou zvyšovány nařízením vlády.

Dalším souvisejícím předpisem je zákon ČNR Č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, na jehož ustanovení vymezující příjmy se ZSSP odvolává.

Řízení o dávkách státní sociální podpory se řídí SprŘ s odchylkami stanovenými v ZSSP.

Postup při posuzování zdravotního stavu pro účely státní sociální podpory je upraven zákonem ČNR č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.

V návaznosti na povinnosti vyplývající ze ZSSP při sdělování údajů týkajících se příjemců dávek byla zákonem č. 242/1997 Sb. s účinností od 1. ledna 1998 provedena úprava § 24 odst. 6 písm. b) zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů. V uvedeném ustanovení je stanoveno, že pracovníci správce daně jsou povinni na dožádání poskytovat z informací získaných v daňovém řízení orgánům rozhodujícím o dávkách státní sociální podpory údaje pro

stanovení rozhodného příjmu podle zvláštního zákona osob, které jsou poplatníky daně z příjmů; jde-li o poplatníky, kteří dosahují příjmy z podnikání a z jiné samostatné výdělečné činnosti, datum zahájení a ukončení této činnosti a dále údaj o tom, zda poplatník daně z příjmů má základ daně z příjmů snížen o nezdanitelnou část základu daně z příjmů z důvodu vyživovaného dítěte, manželky nebo manžela.

5.4 CHARAKTERISTIKA JEDNOTLIVÝCH DÁVEK

Z důvodu přispět ke snaze neposkytovat sociální dávky i v případech, kdy skutečná sociální situace rodiny neodůvodňuje poskytování těchto dávek dělí zákon devět dávek státní sociální podpory na dva druhy:

a) **dávky poskytované v závislosti na výši příjmu** / adresně poskytované podle výše příjmu / testované. Podle principu adresnosti dostávají dávky jen ty rodiny, které splňují daná kritéria. Těmito kritérii je v případě každé dávky konkrétní koeficient, kterým se násobí životní minimum rodiny. Jestliže čistý příjem rodiny nedosahuje takto stanovené částky, náleží jí příslušná dávka, která je stanovena buď přímo finanční částkou nebo určitým násobkem životního minima osoby, které příspěvek náleží. Obvykle je touto osobou dítě příslušného věku.

b) **dávky poskytované bez ohledu na výši příjmu** / neadresně poskytované / netestované. Na straně příznivců plošných dávek sociální podpory často zaznívá argument, že by stát měl vydat signál o tom, že vítá děti a že podporuje pronatální politiku. Plošné vyplácení příspěvků na děti a dalších rodinných sociálních dávek skutečně může mít vliv na rozhodování o plánovaném rodičovství, ale tento vliv bude vždy jen krátkodobý. Na plošně vyplácené dávky se dobře zvyká. ZSSP však aspiruje na to založit systém dlouhodobě. Bude-li proto chtít stát dlouhodobě podpořit porodnost, musí zvolit jiný nástroj. Na druhou stranu adresný systém v našich podmínkách s sebou nese velké nebezpečí, že vyloučí z nároku na dávky i rodiny, které si nežijí »nad poměry«. Střední vrstva, jejíž část by mohla díky nastavení koeficientů z dávek vypadnout, možná v zahraničí příspěvky nepotřebuje. U nás jsou však její příjmy poměrně nízké.

5.4.1 DÁVKY POSKYTOVANÉ V ZÁVISLOSTI NA VÝŠI PŘÍJMU

5.4.1.1 PŘÍDAVEK NA DÍTĚ

Přídavek na dítě je základní obligatorní dlouhodobou opakující se dávkou poskytovanou cca 84 % dětí. Přídavek na dítě je dávkou příjmově testovanou, posuzuje se příjem za předchozí kalendářní rok. Přídavek na dítě představuje nárok dítěte⁴⁸, narozdíl od právní úpravy účinné před 1. lednem 1996⁴⁹.

Přídavek na dítě je poskytován, je-li příjem rodiny nižší než trojnásobek životního minima rodiny. Přídavek na dítě je vyplácen ve třech úrovních v závislosti na příjmu rodiny. Jeho výše je stanovena jako násobek částky životního minima na osobní potřeby dítěte a příslušného koeficientu.

Za nezletilé nezaopatřené dítě podává žádost o přídavek na dítě jeho zákonný zástupce. Přídavek na dítě se vyplácí do zletilosti dítěte tomu, kdo má dítě v přímém zaopatření, a od dosažení zletilosti dítěte se vyplácí dítěti. Každé dítě, které „zezletí“ je předvoláno na úřad ke sdělení informací ohledně dalšího vyplácení dávek. Je-li nezletilé nezaopatřené dítě v plném přímém zaopatření ústavu (zařízení) pro péči o děti nebo mládež a pobyt dítěte byl v tomto ústavu (zařízení) přerušen po celý kalendářní měsíc, vyplatí ústav přídavek na dítě tomu, kdo má dítě v péči. Nejčastějšími příjemci jsou neúplné rodiny.⁵⁰

Nezaopatřené dítě má nárok na přídavek na dítě

a) ve zvýšené výměře – ve výši 0,32násobku životního minima na osobní potřeby dítěte, jestliže rozhodný příjem rodiny nepřesáhl 1,1násobek částky životního minima rodiny;

b) v základní výměře – ve výši 0,28násobku životního minima na osobní potřeby dítěte, jestliže rozhodný příjem rodiny přesáhl 1,1násobek částky životního minima rodiny, ale není vyšší než 1,80násobek částky životního minima rodiny;

c) ve snížené výměře – ve výši 0,14násobku životního minima na osobní potřeby dítěte, jestliže rozhodný příjem rodiny přesáhl 1,8násobek částky životního minima rodiny, ale není vyšší než 3násobek částky životního minima rodiny.

Přídavek na dítě se zletilému nezaopatřenému dítěti vyplácí od splátky přídatku na dítě náležející za kalendářní měsíc následující po měsíci, v němž

⁴⁸ srov. § 17 ZSSP

⁴⁹ srov. kap. 2.2.1. této práce

⁵⁰ srov. Ettlrová S. Příjmová diferenciacie rodin a domácností, vliv dávek státní sociální podpory na příjmy rodin (vybrané souvislosti s natalitním chováním). Praha: VÚPSV. 2003, s.27

dovršilo zletilosti. Přídavek na dítě se zletilému nezaopatřenému dítěti vyplácí v hotovosti, pokud toto dítě nesdělí jiný způsob výplaty. Má-li nezletilé nezaopatřené dítě v přímém zaopatření více osob, vyplácí se přídavek na dítě osobě určené na základě dohody těchto osob. Nedohodnou-li se tyto osoby, určí úřad státní sociální podpory, který o přídavku na dítě rozhoduje, které z těchto osob se bude přídavek na dítě vyplácet. Oprávněná osoba (nezaopatřené dítě a společně s ní posuzované osoby mají trvalý pobyt na území ČR, za který se pro účely považuje též dlouhodobý pobyt udělovaný cizincům podle zvláštního zákona. Podmínku trvalého pobytu může v odůvodněných případech prominout Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Podmínka přihlášení k trvalému pobytu nebo k dlouhodobému pobytu se nevyžaduje u nezletilých dětí svěřených na území ČR do péče nahrazující péči rodičů nebo do ústavní péče. Úřad státní sociální podpory příslušný podle pobytu osoby promine podmínku trvalého pobytu osobě, která požádala o udělení povolení k trvalému pobytu na území ČR, pokud by její výživa nebo výživa jejich dětí byla ohrožena.

5.4.1.2 SOCIÁLNÍ PŘÍPLATEK

Sociální příplatek je opakující se peněžitou nárokovou příjmově testovanou dávkou státní sociální podpory, náležející nezaopatřenému dítěti v závislosti na výši příjmu rodiny, posuzován je příjem za předchozí kalendářní čtvrtletí. Cílem této dávky je pomáhat rodinám s nízkými příjmy krýt náklady související s potřebami jejich dětí. Nárok na sociální příplatek vyžaduje splnění dvou podmínek: péči o nezaopatřené dítě a příjem nepřesahující stanovenou hranici.

Dávka je poskytována rodiči, který se stará o alespoň jedno nezaopatřené dítě, pokud rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje 1,6násobek životního minima rodiny. Ve výši sociálního příplatku existují výrazné rozdíly, sociální příplatek se s rostoucím příjmem rodiny postupně snižuje. Na výši sociálního příplatku mají kromě příjmu vliv také další nepříznivé situace, kterým rodina čelí. Jde zejména o péči o zdravotně postižené dítě, zohledněny jsou také zdravotní postižení nebo osamělost rodiče.

5.4.1.3 PŘÍSPĚVEK NA BYDLENÍ

Příspěvek na bydlení je opakující se příjmově testovanou dávkou, sledován je příjem za předchozí kalendářní čtvrtletí. Příspěvek na bydlení má pomoci nízkopříjmovým rodinám a jednotlivcům pokrýt výdaje související s bydlením. Dávka nepokrývá veškeré náklady na bydlení, k úhradě nákladů pouze přispívá. Příspěvek na bydlení se poskytuje bez ohledu na typ bydlení, zda jde o byt obecní, družstevní, v soukromém vlastnictví nebo o soukromý dům. Skutečné náklady na bydlení taktéž nejsou zohledňovány. Výše příspěvku na bydlení je diferencována, čím nižší je příjem rodiny, tím je dávka vyšší.

Na příspěvek na bydlení má nárok vlastník nebo nájemce bytu, který je v bytě přihlášen k trvalému pobytu, pokud rozhodný příjem všech osob hlášených v bytě k trvalému pobytu nepřesahuje 1,6násobek životního minima rodiny.

Na tento příspěvek vzniká nárok všem vlastníkům a nájemcům bytu, kteří jsou v něm hlášeni k trvalému pobytu. Řízení o přiznání příspěvku na bydlení se zahajuje na základě písemné žádosti podané na příslušném úřadu státní sociální podpory na předepsaném tiskopise.

Nárok na příspěvek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu, který je v bytě hlášen k trvalému pobytu, jestliže rozhodný příjem v rodině je nižší než částka součinu životního minima rodiny a koeficientu 1,60. Za nájemce bytu se považuje též nájemce obytné místnosti v zařízeních určených k trvalému bydlení podle § 717 občanského zákoníku, za vlastníka bytu se považuje i vlastník nemovitosti, pokud je v ní hlášen k trvalému pobytu.

Výše příspěvku na bydlení se odvozuje z částky nákladů na domácnost rodiny, rozhodného příjmu rodiny, minima rodiny a koeficientu 1,60.

5.4.2 DÁVKY POSKYTOVANÉ BEZ OHLEDU NA VÝŠI PŘÍJMŮ

5.4.2.1 RODIČOVSKÝ PŘÍSPĚVEK

Rodičovský příspěvek je opakující se příjmově netestovanou dávkou, která je určena rodiči, který osobně pečuje o malé dítě. Na rodičovský příspěvek má rodič nárok, jestliže po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje o alespoň jedno dítě mladší 4 let. Je-li dítě dlouhodobě zdravotně postižené, nárok na rodičovský příspěvek je prodloužen do 7 let věku dítěte.

Podmínka péče po celý kalendářní měsíc je považována za splněnou v následujících situacích:

- Dítě se narodilo,
- Rodič měl po část měsíce z dávek nemocenského pojištění nárok na peněžitou pomoc v mateřství, peněžitou pomoc nebo nemocenské poskytované v souvislosti s porodem,
- Osoba na základě rozhodnutí příslušného orgánu převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů,
- Dítě dosáhlo věku 4 nebo 7 let,
- Dítě nebo rodič zemřeli.

Pro dítě mladší 3 let platí, že může navštěvovat jesle nebo jiné obdobné zařízení nejvýše 5 kalendářních dnů v měsíci, dítě, které dovršilo 3 roky věku, může pravidelně navštěvovat mateřskou školu nebo jiné obdobné zařízení v rozsahu nepřevyšujícím 4 hodiny denně.

Existují-li závažné zdravotní důvody buď na straně dítěte, nebo rodiče, ZSSP vymezuje situace, v nichž je podmínka osobní celodenní péče o dítě splněna. Rodičovský příspěvek rodiči náleží, i když:

- dítě pravidelně navštěvuje léčebně rehabilitační zařízení nebo speciální mateřskou školu nebo jesle se zaměřením na vady zraku, sluchu, řeči nebo na děti tělesně postižené a mentálně retardované v rozsahu nepřevyšujícím čtyři hodiny denně,
- dlouhodobě zdravotně postižené dítě pravidelně navštěvuje předškolní zařízení v rozsahu do 4 hodin týdně
- dítě navštěvuje předškolní zdravotnické zařízení v rozsahu do 4 hodin denně, pokud zdravotní postižení sluchu nebo zraku obou rodičů (osamělého rodiče) činí více než 50 %.

Příjem rodiče není testován. Rodič může zlepšovat finanční situaci rodiny výdělečnou činností, aniž ztratí právo na pobírání rodičovského příspěvku. Po dobu své výdělečné činnosti však rodič pobírající rodičovský příspěvek musí zajistit péči o dítě jinou zletilou osobou.

V souvislosti s délkou nároku na rodičovský příspěvek vznikají v praxi mylné požadavky na poskytnutí rodičovské dovolené až do čtyř let věku dítěte. Takové požadavky jsou zdůvodňovány tím, že jestliže rodičovský příspěvek přísluší až do čtyř let věku dítěte, vzniká i nárok na rodičovskou dovolenou až do čtyř let věku dítěte. Proto se uvádí, že rodičovská dovolená a rodičovský příspěvek jsou dva samostatné právní instituty, upravené samostatnými zákony. Platí, že délka rodičovské dovolené je zákoníkem práce stanovena do doby dovršení tří let věku dítěte, zatímco nárok na rodičovský příspěvek je zákonem o státní sociální podpoře stanoven do čtyř let věku dítěte.

Výše rodičovského příspěvku je stanovena ve výši 1,54násobku životního minima na osobní potřeby rodiče. K 1.4.2006 činí rodičovský příspěvek 3 696 Kč měsíčně, pokud je rodičem nezaopatřené dítě (student), je to 3 897 Kč.

5.4.2.2 PŘÍSPĚVEK NA ŠKOLNÍ POMŮCKY

Nárok na tuto novou dávku státní sociální podpory má dítě, které bylo přihlášeno k zápisu k povinné školní docházce podle zvláštního právního předpisu a má zároveň i nárok na přídavek na dítě. Výše příspěvku na školní pomůcky činí 1 000 Kč. Příspěvek na školní pomůcky rozšiřuje řady dosud nepočtených dávek vyplácených jednorázově.

5.4.2.3 DÁVKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Podle zákona o státní sociální podpoře jsou poskytovány tyto dávky pěstounské péče:

- 1) příspěvek na úhradu potřeb dítěte,
- 2) odměna pěstouna,
- 3) příspěvek při převzetí dítěte,
- 4) příspěvek na zakoupení motorového vozidla.

Dávky pěstounské péče jsou určeny ke krytí nezbytných nákladů souvisejících s péčí o dítě, o které se vlastní rodiče nemohou nebo nechtějí starat a které je svěřeno do péče pěstouna. S výjimkou sociálního příplatku mají pěstoun a

dítě v pěstounské péči nárok na další dávky státní sociální podpory (např. na přírůstek na dítě nebo rodičovský příspěvek).

5.4.2.3.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte je opakující se příjmově netestovanou dávkou, která představuje nárok dítěte svěřeného do pěstounské péče. Příspěvek se poskytuje do dosažení zletilosti nebo nejdéle do 26 let, jestliže jde o nezaopatřené dítě, které žije ve společné domácnosti osobou, která byla do dosažení zletilosti jeho pěstounem.

Výše příspěvku na úhradu potřeb nezaopatřeného dítěte činí 2násobek životního minima na osobní potřeby dítěte. V případě zdravotně postiženého dítěte se koeficient, kterým se násobí životní minimum na osobní potřeby dítěte, zvyšuje úměrně stupni postižení a činí 2,1 u dlouhodobě nemocného dítěte, 2,6 u dlouhodobě zdravotně postiženého dítěte a 2,8 u dlouhodobě těžce zdravotně postiženého dítěte. Výše příspěvku pro nezaopatřené nezletilé dítě se stanoví jako součin částky na osobní potřeby nezaopatřeného dítěte a koeficientu 1,2.

5.4.2.3.2 Odměna pěstouna

Odměna pěstouna představuje určitý způsob společenského uznání osoby, která se jako pěstoun stará o cizí dítě. Jedná se o opakující se příjmově netestovanou dávku.

Výše odměny pěstouna je stanovena jako součin životního minima na osobní potřeby pěstouna a koeficientu 0,5 za každé dítě svěřené do pěstounské péče. K 1.4.2006 činí odměna pěstouna za jedno dítě 1 200 Kč měsíčně.

S účinností od 1.června 2005 byla novelou č. 168/2005 Sb. zavedena nová dávka - odměna pěstouna ve zvláštních případech. Pokud se pěstoun stará alespoň o tři děti v pěstounské péči, koeficient užitý při výpočtu odměny pěstouna je zvýšen na 3,0 a s rostoucím počtem dětí v pěstounské péči dále roste. Za čtvrté a další dítě v pěstounské péči se odměna pěstouna zvyšuje o součin částky životního minima na osobní potřeby pěstouna a koeficientu 0,6 za každé svěřené dítě. Je-li pěstounovi svěřeno alespoň jedno dlouhodobě těžce zdravotně postižené dítě vyžadující mimořádnou péči, výše odměny pěstouna činí 3,3násobek životního minima na osobní potřeby pěstouna, přičemž za každé další dítě v pěstounské péči se odměna zvyšuje o součin částky životního minima na osobní potřeby pěstouna a koeficientu

0,6 nebo 0,9, jde-li o dlouhodobě těžce zdravotně postižené dítě vyžadující mimořádnou péči.

5.4.2.3.3 Příspěvek při převzetí dítěte

Příspěvek při převzetí dítěte je jednorázovou příjmově netestovanou dávkou. Účelem dávky je přispět na nákup nutných věcí pro dítě, které přichází d pěstounské rodiny. Výše příspěvku činí čtyřnásobek částky životního minima na osobní potřeby dítěte.

5.4.2.3.4 Příspěvek na zakoupení motorového vozidla

Příspěvek na zakoupení motorového vozidla je jednorázovou příjmově netestovanou dávkou. Je poskytován pěstounovi, který se v pěstounské péči stará minimálně o čtyři děti. Další podmínkou je, že toto vozidlo pěstoun nepoužívá k výdělečné činnosti. Výše dávky závisí na ceně motorového vozidla a může činit až 70 % ceny, maximálně však 100 000 Kč. Tento příspěvek může být poskytnut též na opravu vozidla.

5.4.2.4 PŘÍSPĚVEK NA PÉČI O DÍTĚ V ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI VYŽADUJÍCÍ OKAMŽITOU POMOC

Příspěvek na péči o dítě v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je opakující se příjmově netestovanou dávkou. Účelem dávky je poskytnout pomoc dítěti, které okamžitou pomoc potřebuje. Nárok na příspěvek má nezaopatřené dítě, které bylo svěřeno do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Výše příspěvku na péči o dítě v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je stanovena jako devítinásobek částky životního minima na osobní potřeby dítěte.

5.4.2.5 PORODNÉ

Porodné je jednorázovou příjmově netestovanou⁵¹ dávkou, která je poskytována matce dítěte v souvislosti s jeho narozením. Jestliže žena, která porodila dítě, zamřela a nebylo jí porodné vyplaceno, má na dávku nárok otec. Na porodné má rovněž nárok osoba, která převzala dítě do jednoho roku do trvalé péče nahrazující péči rodičů.

⁵¹ Nárok na porodné je podmíněn příjmem rodiny v Itálii, ve Španělsku, v Polsku a ve Velké Británii. Srov. Matějková, B. - Palonciová, J. Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice. Brno 2005, s. 32

Výše porodného závisí na počtu současně narozených dětí. Je stanovena jako součin částky životního minima na osobní potřeby dítěte a koeficientu, jehož hodnota činí při narození 1 dítěte 5,0, při narození dvojčat 6,0, při narození 3 a více dětí současně 10,0. Nárok na vyplacení vzniká dnem porodu. Musí jít ale o porod dítěte, nikoli o potrat. I když dítě po porodu zemře, porodné rodič dostane.

5.4.2.6 POHŘEBNÉ

Pohřebné je jednorázovou příjmově netestovanou dávkou. Dávka náleží osobě, která vypravila pohřeb. Podmínkou je, že se pohřeb konal na území ČR nebo že zemřelý byl osobou s trvalým pobytem na území ČR. Na rozdíl od ostatních dávek státní sociální podpory je pohřebné stanoveno pevnou částkou ve výši 5 000 Kč.

5.5 NÁROK NA DÁVKU STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY A JEJÍ VÝPLATU

Nárok na dávku vzniká dnem splnění všech podmínek stanovených tímto zákonem. Nárok na výplatu dávky vzniká splněním podmínek stanovených tímto zákonem pro vznik nároku na dávku a na její výplatu a podáním žádosti o přiznání dávky. Formuláře pro dávky státní sociální podpory jsou ke stažení na internetové adrese <https://forms.mpsv.cz/sspforms/OutlineForm.jsp?Type=List> nebo v listinné podobě na úřadech státní sociální podpory. Pro podání odvolání žádný formulář k dispozici není, musí tedy splňovat jen náležitosti dle SprŘ.

Pro nárok na dávky státní sociální podpory je stanovena základní podmínka, že oprávněná osoba a osoby společně s ní posuzované musí splnit, v rozsahu stanoveném zákonem, podmínku pobytu na území České republiky podle § 3 ZSSP. Na základě zákona č. 271/2001 Sb., který novelizoval ZSSP není tato podmínka zkoumána u dětí cizinců hlášených k pobytu na území České republiky a narozených na území České republiky, do jednoho roku jejich věku.

5.6 ORGANIZACE A ŘÍZENÍ O DÁVKÁCH STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY

Státní sociální podporu provádějí v prvním stupni úřady práce a v hlavním městě Praze úřady městských částí určené Statutem hlavního města Prahy. Oba tyto úřady označuje ZSSP jako úřady státní sociální podpory. Správní obvody, v nichž tyto úřady státní sociální podpory svou působnost vykonávají, vyplývají z toho, o

který z těchto úřadů se jedná. Jde-li o úřady práce, vyplývá vymezení jejich správního obvodu z předpisů o zaměstnanosti, které určují správní obvod úřadu práce⁵².

Ve druhém stupni, a tedy zejména jako odvolací orgány, vykonávají působnost ve státní sociální podpoře krajské úřady ve vztahu k úřadům práce a v hlavním městě Praze Magistrát hlavního města Prahy ve vztahu k úřadům městských částí určených Statutem hlavního města Prahy. Krajský úřad vykonává uvedenou působnost ve správních obvodech úřadů práce spadajících do správního obvodu krajského úřadu a Magistrát hlavního města Prahy ve správních obvodech úřadů městských částí určených Statutem hlavního města Prahy.

Na základě uvedené právní úpravy budou v prvním stupni, s výjimkou hlavního města Prahy, vykonávat státní správu státní orgány - úřady práce. V ostatních případech je výkon působnosti ve státní sociální podpoře svěřen samosprávným orgánům (krajským úřadům, orgánům hlavního města Prahy); v těchto případech se jedná o výkon přenesené působnosti.

V rozsahu vymezeném v zákoně vykonává státní správu ve státní sociální podpoře i MPSV. Zde se jedná zejména o vytváření potřebných informačních systémů státní sociální podpory, o shromažďování, ukládání údajů do těchto informačních systémů, o řízení těchto informačních systémů, plnění úkolů vyplývajících z práva Evropských společenství apod⁵³.

Působnost ve státní sociální podpoře je upravena uvedeným způsobem od 1. dubna 2004. Do tohoto data prováděly státní sociální podporu namísto Úřadů práce obecní úřady obcí s rozšířenou působností v sídlech zrušených okresních úřadů. Pokud jde o krajské úřady a orgány hlavního města Prahy, ke změně působnosti nedošlo, s výjimkou toho, že krajské úřady jsou nyní druhostupňovým orgánem k úřadům práce namísto k obecním úřadům obcí s rozšířenou působností v sídlech zrušených okresních úřadů.

Se změnou působnosti ve státní sociální podpoře k 1. dubnu 2004 se řešila celá řada problémů s tím souvisejících. Šlo o

- přechod práv a povinností z pracovněprávních vztahů,
- změnu pracovišť, na nichž se vykonávala agenda státní sociální podpory,

⁵² jde o § 7 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

⁵³ viz § 63 a 64a ZSSP

- spisovou rozlukou,
- existenci smluv týkajících se využívání informačního systému státní sociální podpory,
- dokončení správních řízení, zahájených před 1. dubnem 2004, včetně výkonu rozhodnutí a plynutí lhůt.

Tyto problémy byly pak řešeny přechodnými ustanoveními v čl. II zákona č. 453/2003 Sb. Dávky státní sociální podpory náleží vždy pouze fyzické osobě a nelze je přiznat osobě právnické. Tato obecná zásada platí pro všechny případy, tj. bez ohledu na to, zda jde o dávky poskytované v závislosti na výši příjmu v rodině, nebo jde-li o dávky ostatní. Není rozhodné také to, zda dávka náležející fyzické osobě je také této osobě vyplácena, nebo je vyplácena osobě právnické. Skutečnost, že dávka je vyplácena právnické osobě (např. ústavu, zvláštnímu příjemci), nic nemění na tom, že i nadále jde o nárok fyzické osoby. Zákon také stanoví pro vznik nároku na dávky státní sociální podpory obecnou podmínku hlášení trvalého pobytu na území České republiky. Splnění této podmínky pak specificky upravuje pro cizince, kteří nejsou na území České republiky hlášeni k trvalému pobytu, a to ještě s určitou výjimkou pro žadatele o azyl ubytovaného v pobytovém středisku Ministerstva vnitra. Pokud jde o uvedenou podmínku, je třeba rozlišovat, zda jde o posouzení nároku na dávky státní sociální podpory

a) před 1. květnem 2004, nebo po 30. dubnu 2004, kdy se Česká republika stala členským státem Evropské unie,

b) v případech osob, které nejsou občany států členských zemí Evropské unie, ani se na tyto osoby právo Evropských společenství nevztahuje.

Řízení o dávkách státní sociální podpory se řídí SprŘ s odchylkami stanovenými v ZSSP.

6 STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORA A EVROPSKÁ UNIE

Právní vztahy upravované systémem státní sociální podpory jsou i součástí sociální politiky Evropské unie. Základy sociální politiky EU tvoří dva základní principy lidských práv, a sice svobody (svoboda pohybu) a rovnosti (zajištění rovnosti odměňování mužů a žen), přičemž provedení obou principů má zajišťovat Evropský sociální fond.

Pro zajištění svobody pohybu osob a jejich usazování je nezbytná koordinace (viz dále kap. 6.3).

Přestože je sociální zabezpečení tak významnou oblastí práva EU, není dosud společnou politikou EU a není zde možné užít harmonizace (která se provádí většinou formou právně závazných směrnic), nýbrž pouze konvergence, kdy orgány EU přijímají právně nezávazná doporučení.

Pro komunitární právo platí tedy zásada subsidiarity podle čl. 5 Smlouvy ES. Podle této zásady Společenství vyvíjí činnost jen tehdy, pokud cíle navrhované činnosti nemohou být uspokojivě dosaženy členskými státy a mohou být z důvodů rozsahu či účinků navrhované činnosti lépe dosaženy Společenstvím.

Druhá hlavní zásada, tj. zásada proporcionality, pak znamená, že žádná činnost Společenství nepůjde nad rámec toho, co je nezbytné k dosažení cílů Společenství.

Právní normy sekundárního práva jsou při respektování zásady subsidiarity přijímány za účelem provedení ustanovení obsažených v primárním právu, resp. ve Smlouvě ES a Smlouvě EU.

Podle naší nové právní úpravy občanům EU a jejich rodinným příslušníkům, kteří se stanou neodůvodnitelnou zátěží pro český systém sociální péče, bude moci být od příštího roku zrušeno povolení k přechodnému pobytu. V případě, že cizinec v ČR nepracuje, ale pouze čerpá sociální dávky, může za určitých podmínek představovat pro ČR neodůvodnitelnou zátěž. V tom případě je na obecním úřadě s rozšířenou působností, aby posoudil a rozhodl, zda tento člověk skutečně zatěžuje sociální systém. Rozhodnutí musí padnout na základě přesně stanoveného bodového ohodnocení, kdy se posuzuje například délka legálního pobytu dané osoby na našem území, doba, po kterou tato osoba přispívala do systému sociálního pojištění, nebo získaná kvalifikace.

6.1 KOMUNITÁRNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVA

Jednou ze základních svobod je volný pohyb pracovních sil v rámci Společenství. Svoboda pohybu pracovních sil vyvolává potřebu zajistit zachování základních lidských práv, mezi něž patří i práva sociální. Ta vyplývají z mezinárodních dokumentů, na něž se EU ve svých zakládajících dokumentech přímo odvolává a EU je povinna vytvořit právní normy, které by tato práva a jejich uplatnění plně zaručily.

Podle článku 2 Smlouvy ES je posláním Společenství kromě vytvoření společného trhu a hospodářské a měnové unie a provádění společných politik nebo činností i „podporovat vysokou úroveň zaměstnanosti a sociální ochrany, rovné zacházení pro muže a ženy, trvalý a neinflační růst, vysoký stupeň konkurenceschopnosti a konvergence hospodářské výkonnosti, vysokou úroveň ochrany a zlepšování kvality životního prostředí, zvyšování životní úrovně a kvality života, hospodářskou a sociální soudržnost a solidaritu mezi členskými státy.

Mezi činnostmi Společenství pro účely vymezené v článku 2 nalezneme⁵⁴:

- politiku v sociální oblasti zahrnující Evropský sociální fond,
- posilování hospodářské a sociální soudržnosti.

V Jednotném evropském aktu pak vyjadřují zástupci smluvních stran odhodlání „společně pracovat k podpoře demokracie na základě základních práv priznaných v ústavách a v zákonech členských států, v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (1950) a v Evropské sociální chartě (1961), zejména svobody, rovnosti a sociální spravedlnosti.“⁵⁵

„Společenství se tak ve svém zakládajícím dokumentu přihlásilo k principům dvou nejdůležitějších dokumentů o lidských právech přijatých Radou Evropy.“⁵⁶

Unie si v článku 2 Smlouvy EU stanoví mimo jiné tyto cíle: podporovat hospodářský a sociální pokrok a vysokou úroveň zaměstnanosti a dosahovat vyváženého a udržitelného rozvoje, zejména vytvořením prostoru bez vnitřních hranic, posilováním hospodářské a sociální soudržnosti a zavedením hospodářské a měnové unie, jež v souladu s ustanoveními této smlouvy v konečném důsledku zahrne i jednotnou měnu.

⁵⁴ srov. Článek 3 Smlouvy o ES

⁵⁵ srov. Preambule Jednotného evropského aktu, který vstoupil v platnost 1. 7. 1987

⁵⁶ srov. Tomeš, I. – Koldinská, K. Sociální právo Evropské unie, 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2003

6.1.1 Nařízení 1612/68

Tento dokument sekundárního práva ES provedl ustanovení čl. 48 Smlouvy EHS, v němž se zakotvila zásada volného pohybu pracovníků.

V nařízení se především stanovilo, že "každý příslušník členského státu má mít bez ohledu na místo svého bydliště právo na výkon výdělečné činnosti jako zaměstnanec a vykonávat tuto činnost na území jakéhokoli členského státu, a to podle právních předpisů, jež se vztahují na vlastní státní příslušníky". 33

Na státní příslušníky kteréhokoli z členských států se dále neměla vztahovat žádná opatření omezující zaměstnávání cizinců stanovením početních kvót.

Státním příslušníkům jiného členského státu měl být rovněž zabezpečen stejný přístup ke službám zaměstnanosti jako vlastním občanům členského státu. Migrujícím zaměstnancům měla být rovněž zaručena stejná práva, co se týče pracovních podmínek, odměňování, ochrany před propouštěním, členství v odborových organizacích apod. Těmto osobám ale měla být zaručena stejná práva rovněž v otázkách bydlení.

Rodinní příslušníci osoby zaměstnané v jiném členském státě, než jehož je příslušníkem, měli dále právo na pobyt na území členského

6.1.2 Nařízení 1408/71

Nařízením 1408/71 doplněným o Nařízení Rady (EHS) č. 574/72, stanovícím postup provádění nařízení 1408/71, byly v podstatě až do současnosti stanoveny podmínky pro přiznávání nároků ze sociálního zabezpečení občanům, kteří pracují v jiném členském státě, než kterého jsou občany. Přijetí tohoto nařízení znamenalo provedení čl. 51 Smlouvy EHS, který zaručoval volný pohyb pracovních sil a zabezpečení jejich rovného postavení co se týče nároků ze sociálního zabezpečení.

K zabezpečení tohoto cíle bylo potřeba sladit sociální systémy všech členských států tak, aby nedocházelo k diskriminaci pracovníků v oblasti sociálního zabezpečení z důvodu národnosti či státní příslušnosti. Za prostředek takového sladění sociálních systémů členských států byla zvolena koordinace. Koordinace národních systémů předpokládaná nařízením 1408/71 je postavena na čtyřech základních principech:

- 1) aplikace právního řádu jediného státu (toho, v němž jedinec pracuje),
- 2) rovné zacházení (s pracovníky z jiných členských států jako s vlastními pracovníky),

- 3) zachování práv během jejich nabývání (sčítání dob pojištění),
- 4) zachování nabytých práv (výplata dávek do ciziny).

Obě nařízení spojuje snaha zajistit volný pohyb pracovních sil prostřednictvím zachování rovného přístupu k osobám vykonávajícím výdělečnou činnost, jež v souvislosti s touto činností migrují v rámci Společenství. Obě nařízení tak stanovila naprosto klíčová pravidla pro zajištění provádění této svobody volného pohybu.

V EU patří sociální politika mezi tzv. komunitární politiku. To znamená, že hlavní těžiště této politiky stále náleží jednotlivým národním státům. EU působí svými orgány pouze v roli koordinační, snaží se o harmonizaci základních předpisů, aby nedošlo k narušení čtyř základních svobod. Od 80. let je kladen na sociální politiku větší důraz, zřetelněji je slyšet názor, že jednotný vnitřní trh bude fungovat a přijat občany pouze v případě, jestliže bude obsahovat také jednotnou sociální dimenzi. Začíná se prosazovat evropský sociální model, jehož základním motivem je stanovení minimální sociální ochrany společné pro všechny země EU.

6.2 ANALOGICKÉ DÁVKY V ČLENSKÝCH STÁTECH EU

Vstupem do EU začala v České republice (dále též "ČR") platit nařízení Evropského společenství, která jsou základními právními předpisy Evropské unie a jsou přímo aplikovatelná v každém členském státě. V oblasti dávkových systémů sociální ochrany (v ČR především systém státní sociální podpory) se jedná o Nařízení č. 1408/71 (dále jen "Nařízení") a některé další právní předpisy, na jejichž základě může osoba pracující jako zaměstnanec nebo osoba samostatně výdělečně činná v jiném členském státě, než je stát jejího trvalého bydliště, požádat v tomto státě o tzv. rodinné dávky. Pro správné chápání dané problematiky je třeba, aby byly přesně rozlišovány pojmy "rodinné dávky" a "rodinné přídavky".

Rodinné dávky jsou definovány jako všechny věcné i peněžité dávky určené k náhradě rodinných výdajů s výjimkou zvláštních přídavků při narození a adopci dítěte. Za rodinné přídavky (což je užší pojem) jsou pak považovány periodické peněžité dávky poskytované výlučně s ohledem na počet, a tam, kde to přichází v úvahu, též na věk rodinných příslušníků.

6.3 KOORDINAČNÍ PRAVIDLA EU

Sociální dávkové systémy jednotlivých evropských zemí vykazují podstatné rozdíly. Sociální legislativa Evropských společenství si však neklade za cíl harmonizovat národní právní předpisy, omezuje se pouze na koordinaci národních sociálních systémů, aniž by zasahovala do jejich podstaty. Každý členský stát Evropské unie si sám rozhoduje, jaké dávky poskytuje a za jakých podmínek, jak se tyto dávky vypočítávají. Účelem komunitární legislativy je pouze zabránit tomu, aby občané při pohybu z jednoho členského státu do druhého neztratili nároky na sociální dávky.

Od vstupu České republiky do Evropské unie jsou kromě zákona o státní sociální podpoře v některých případech aplikována rovněž nařízení Evropských společenství. Jedná se o Nařízení Rady (EEC) 1408/71 z 14. června 1971 o aplikaci soustav sociálního zabezpečení na osoby zaměstnané, samostatně výdělečně činné a jejich rodinné příslušníky pohybující se v rámci Společenství, Nařízení Rady (EEC) 574/72 z 21. března 1972 stanovující postup provádění Nařízení Rady (EEC) 1408/71 o aplikaci soustav sociálního zabezpečení na osoby zaměstnané, samostatně výdělečně činné a jejich rodinné příslušníky pohybující se v rámci Společenství a Nařízení Rady (EEC) 1612/68 z 15. října 1968 o volném pohybu pracovníků uvnitř Společenství.

Některé dávky státní sociální podpory patří k rodinným dávkám, které jsou kryty Nařízením Rady (EEC) 1408/71 a jejichž poskytování je předmětem koordinace mezi členskými státy. Rodinnými dávkami jsou příspěvek na dítě, rodičovský příspěvek a opakující se dávky péčovské péče. Pohřebné nespadá do rodinných dávek, ale přesto je kryto tímto nařízením. Zvláštní postavení má sociální příplatek, který je rodinnou dávkou zařazenou do Přílohy IIa Nařízení Rady (EEC) 1408/71 (s teritoriálně omezenou výplatou). Na ostatní dávky státní sociální podpory (porodné, příspěvek na bydlení, jednorázové dávky péčovské péče) je třeba pohlížet jako na sociální výhody podléhající Nařízení Rady (EEC) 1612/68.

Uvedená nařízení mají vyšší právní sílu a jsou přímo aplikovatelná ve všech členských státech. V případech, kdy je národní právní úprava v rozporu s pravidly Evropských společenství, má přednost legislativa Evropských společenství. Nařízení Rady (EEC) 1408/71 překonává ty podmínky stanovené zákonem o státní sociální podpoře, které omezují volný pohyb osob v rámci Společenství nebo které jsou

v rozporu s principem rovného zacházení. Příkladem je podmínka trvalého pobytu (česká právní úprava podmiňuje nárok na dávku splněním podmínky trvalého pobytu nebo pobytu na území ČR delšího než jeden rok) nebo nevyplácení dávek do ciziny.

Přichází-li v úvahu použití právních předpisů více zemí, Nařízení Rady (EEC) 1408/71 určuje, kterému státu přísluší vyplácet dávky. Základním pravidlem je, že ten stát, v němž je vykonávána výdělečná činnost, je kompetentní k výplatě rodinných dávek, a to za stejných podmínek, jaké mají občané tohoto státu.

Hlavním praktickým nástrojem koordinace jsou zvláštní formuláře zaměřené na zjištění rychlé a efektivní přeshraniční komunikace mezi členskými státy a jejich orgány, tzv. E-formuláře. Tyto formuláře obsahují veškeré informace nezbytné k prokázání nároku a určení výše dávek. V oblasti rodinných dávek jsou používány E-formuláře řady 400⁵⁷. Tyto formuláře jsou k dispozici na internetových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí www.mpsv.cz a Integrovaném informačním portálu MPSV <http://portal.mpsv.cz>.

Zajištění volného pohybu pracovníků přes národní hranice vyžaduje aktivní opatření sociální politiky, protože nelze očekávat odchod pracovníků do zahraničí, pokud by měl negativní dopad na jejich práva na sociální dávky a veřejné pojištění. Proto je v ustanoveních Evropské unie o sociálním zabezpečení podrobná kapitola o dávkách v nemoci a mateřství obsahující zvláštní pravidla pro pracovníky, nezaměstnané, důchodce a jejich rodinné příslušníky bydlící nebo pobývající v cizině.

Ustanovení poskytují obsáhlou a odpovídající ochranu nejen migrujícím pracovníkům a jejich rodinným příslušníkům, ale všem osobám, například turistům, kteří tráví svou dovolenou v zahraničí. Jaké nároky máme a jak příslušné dávky získat?

Jestliže se podle právních předpisů výše dávky liší v závislosti na počtu rodinných příslušníků, pak jsou rodinní příslušníci dotčené osoby, kteří žijí na území jiného členského státu, bráni v úvahu tak, jako by bydleli na území kompetentního státu.

⁵⁷ Při koordinaci rodinných dávek jsou nejčastěji používány formuláře E-401 (Potvrzení týkající se skladby rodinných příslušníků pro účely přiznání rodinných dávek) a E-411 (Žádost o informace o nároku na rodinné dávky v členských státech, kde rodinní příslušníci bydlí).

ZÁVĚR

Závěrem bych rád zhodnotil systém státní sociální podpory a předložil návrhy na určité změny problematických aspektů státní sociální podpory.

Systém dávek státní sociální podpory sleduje životní cyklus nezaopatřeného dítěte od jeho narození po ukončení jeho vzdělávacího procesu, poskytuje pomoc rodinám s dětmi v různých obtížných životních situacích (jako je nedostatečný příjem, péče o novorozené nebo malé dítě, péče o dítě se zdravotním postižením, neúplnost rodiny apod.). Tím systém státní sociální podpory napomáhá snižovat ekonomické riziko a zlepšuje situaci rodiny s dětmi. Vzhledem k tomu, že základním stavebním kamenem pro naprostou většinu dávek je životní minimum a jeho násobky, lze říci, že se jedná o systém, který je postaven na jednotném základě, který umožňuje na základě principu sociální spravedlnosti operativně podle sociálních situací, které se v rodině vyskytují skladebně stanovit výši jednotlivých dávek státní sociální podpory. Jeho významnou předností je skutečnost, že v závislosti na valorizaci částek životního minima dochází automaticky rovněž k valorizaci dávek státní sociální podpory. Je zřejmé, že tyto dávky významně působí především na sociální skupiny s nižším příjmem - na rodiny se 3 a více dětmi, na neúplné rodiny a na rodiny s dětmi s příjmem do 1,6násobku životního minima.⁵⁸

Dávky státní sociální podpory poměrně výrazně snižují příjmovou diferenciaci mezi rodinami s průměrnou a s podprůměrnou mzdou, při dvojnásobku průměrné mzdy je však jejich vliv na snižování příjmové diferenciaci již zcela minimální. Zatímco rodina s jedním nebo dvěma dětmi s dvojnásobkem průměrné mzdy osoby v čele domácnosti (a cca 1,5násobkem průměrné mzdy manželky) má po přepočtu průměrné příjmy kolem 3násobku životního minima rodiny, mají rodiny s takto nadprůměrným příjmem se 4 dětmi celkový příjem na úrovni dvojnásobku životního minima. Přitom dávky státní sociální podpory představují necelá 4 % z celkového příjmu a mají na tento ~ celkový příjem minimální vliv.

⁵⁸ S rostoucím příjmem rodiny přitom podíl státní sociální podpory na celkových příjmech rodiny klesá. Např. při příjmu osoby v čele domácnosti na úrovni poloviny průměrné mzdy představují dávky státní sociální podpory u vybraných typů domácností poměrně výrazný podíl (od 22 % do 73 % z celkových příjmů konkrétní rodiny), při příjmu na úrovni průměrné mzdy však významnější podíl státních dávek (nad 10 % celkového příjmu) mají rodiny se třemi a více dětmi, avšak již při 1,5 násobku průměrné mzdy osoby v čele domácnosti (včetně příjmu manželky na úrovni zhruba průměrné mzdy) netvoří podíl dávek u žádného typu domácnosti více než 10%.

Obecně lze říci, že úroveň státní sociální podpory dnes odpovídá požadavkům kladeným na tuto část sociálního zabezpečení. Přesto je možno i v současné právní úpravě nalézt některé nedostatky, případně sporné body hodné dalších úvah de lege ferenda. Z nich bych zvláště upozornil na následující:

V delším časovém intervalu by bylo vhodné provést úpravu, v jejímž důsledku by došlo ke sjednocení působení sociálních transferů v sociálním a v daňovém systému. Cílem této úpravy by mělo být přenesení současných odpočitatelných položek na nezaopatřené děti z daňové soustavy do přídatku na dítě.⁵⁹ Výhodou tohoto řešení by bylo i výrazné snížení administrativní náročnosti jak v rámci sociálního, tak i v rámci daňového systému⁶⁰.

Jednotlivé dávky na sebe jak z makroekonomického, tak především z mikroekonomického hlediska v zásadě plynule navazují, doplňují se a nepůsobí proti sobě. Jedinou závažnější připomínku v tomto smyslu lze vznést ke konstrukci přídatku na dítě, kdy v důsledku vytržení diskusí o podobě této dávky před schválením ZSSP z celého systému a jeho v zásadě izolovaném projednávání došlo k tomu, že v jeho konstrukci jsou částečně zakomponovány i prvky, které jsou řešeny v rámci sociálního příplatku.

U sociálního příplatku bude nutno zvážit možnosti prodloužení věkové hranice u dětí, které se narodily najednou ze tří na čtyři roky a to především ve vazbě na prodloužení doby pobírání rodičovského příspěvku.

Míra přerozdělování ve státní sociální podpoře ve prospěch příjmově nejslabších skupin obyvatelstva je zřejmě na hranici únosnosti a začíná působit demotivačně směrem k ekonomické aktivitě. V protikladu s původním záměrem dávky státní sociální podpory poměrně významně mění příjmové rozdělení v nízkých příjmových pásmech, zejména po zavedení nových dávek souvisejících s bydlením. To vede k tomu, že systém státní sociální podpory je do jisté míry demotivační pro střední vrstvy.

V kontextu přetrvávající nutnosti dvou příjmů ve většině rodin se nabízí otázka možnosti zvýšení rodičovského příspěvku tak, aby propad příjmů rodiče, resp. domácnosti v době čerpání rodičovské dovolené byl menší. Výše příspěvku totiž ani

⁵⁹ srov. GRANTOVÁ STUDIE „STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORA PO ROCE 2000“ Závěrečná zpráva, Zpracováno ve spolupráci s IBM Česká republika a Vysokou školou ekonomickou, Praha: Socioklub, 1999 s. 25

⁶⁰ srov. Krebs V. Analýza nástrojů a vazeb systému státní sociální podpory vč. rozboru optimálnosti nastavení koeficientů pro r. 1996 a 1997. MPSV. Praha 1996. s. 38

v kombinaci s povoleným příjmem z výdělečné činnosti na rodičovské dovolené nedosahuje ani poloviny průměrné mzdy.

Ne každý, kdo splňuje podmínky na některou z dávek však o ni požádá. Důvodů nečerpání dávek může být několik od obecných postojů k životu na podpoře, přes chybějící informace o možnosti čerpání dávek, příp. neschopnosti získané informace vyhodnotit až k nezbytnosti komunikace s úřady, resp. úředníky. Vyšší míru nečerpání vykazují adresné dávky na rozdíl od plošných, u nichž je nárok založen na jednoduché charakteristice.⁶¹

Jako následek reformy veřejné správy, kdy se agenda státní sociální podpory přesunula nejprve z okresních úřadů na obecní úřady obcí s rozšířenou působností a posléze na úřady práce jsou nejproblematictější tři skutečnosti:

- i. Kromě personálního složení, názvů pracoviště⁶², informačních cedulí, organizačních řádů, kancelářského vybavení a počítačových sítí se měnila i čísla bankovních účtů, takže se stává, že u řízení, která probíhají již delší dobu, soudy odesílají případné platby na nesprávné účty.
- ii. V rámci úřadu práce fungují dva tzv. OK systémy (OK dávky a OK práce), které jsou navzájem nekompatibilní a nelze podle nich ověřovat potřebné údaje. Žadatelé o dávky (a nakonec i sami úředníci) chápou jako nadbytečnou administrativu, když je pro potvrzení o nezaopatřenosti dítěte podle § 11 odst. 2 ZSSP nutné jít zpravidla do jiné budovy pro další razítko na dalším formuláři přesto, že se jedná o záležitost v rámci jednoho úřadu práce.
- iii. Podle novely č. 113/2006 Sb., která doplnila do § 299 o.s.ř. odstavec 4, podle kterého se ustanovení o výkonu rozhodnutí srážkami ze mzdy použijí i na výkon rozhodnutí srážkami z dávek státní sociální podpory, které nejsou vypláceny jednorázově, přičemž tento zákon nabyl účinnosti dnem 1. dubna 2006. Opět kvůli různým počítačovým systémům nelze propojit řízení o exekucích na příjem nahrazující mzdu – tedy jak dávky v nezaměstnanosti, tak dávky státní sociální podpory.

⁶¹ srov. Ettlrová S. Příjmová diferenciacie rodin a domácností, vliv dávek státní sociální podpory na příjmy rodin (vybrané souvislosti s natalitním chováním) VÚPSV 2003, s.34

⁶² referát – odbor – oddělení

Trvalý pobyt žadatele se prokazuje občanským průkazem, nebo průkazem o povolení pobytu cizince. Pokud občan podává žádost u úřadu státní sociální podpory, který není místně příslušný⁶³, vydá se usnesení o postoupení místně příslušnému úřadu dle SprŘ. Problémem je, pokud jsou údaje v občanském průkazu neaktuální, a běží „přiměřená“ doba na jejich opravu, přičemž příslušné úřady neuplatňují a sankce za neaktuální OP a prodlužuje se i doba řízení o dávce státní sociální podpory.

Přesto sociální podpora rodinu nepodrývá⁶⁴, jak tvrdí Charles Murray ve své kontroverzní knize Příliš mnoho dobra. Dávky státní sociální podpory naopak ve svém souhrnu významně přispívají do rodinného rozpočtu zejména rodinám s dětmi a s nízkými příjmy, a to především díky cílenosti příjmově testovaných dávek. Mezi tyto rodiny patří hlavně rodiny s nižším počtem ekonomicky aktivních členů (rodičů), neúplné rodiny a „mladé“ rodiny.

Inspirovatel pro systém státní sociální podpory v ČR by mohlo být rodičovské pojištění. Rodičovské pojištění mezi evropskými zeměmi uplatňují např. Švédsko a Slovinsko. V systému švédského rodičovského pojištění jsou z vybraných příspěvků pojištění hrazeny 3 druhy finančních dávek: příspěvek v mateřství, rodičovský příspěvek a přechodný rodičovský příspěvek. Od roku 2002 má švédský rodič nárok na 480 dnů rodičovského příspěvku, ze kterých mu náleží 390 dnů nárok na příspěvek ve výši 80 % pracovního příjmu a 90 dnů nárok na univerzální plošnou dávku. Slovinský systém rodičovského pojištění poskytuje možnost navázat placenou rodičovskou dovolenou na mateřskou dovolenou v délce 260 dní. Dovolenu může čerpat jak matka, tak otec.⁶⁵

V Rakousku, ale také na Slovensku⁶⁶ zase probíhá soutěžní projekt „Podnik nejvíce příznivý rodině“

⁶³ což nebývá příliš časté; např. u úřadu v Berouně asi 2x za

⁶⁴ Murray Ch. Příliš mnoho dobra, Americká sociální politika 1950 – 1980, PRAHA: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 1998, s.149

⁶⁵ srov. Matějková, B. - Paloncyová, J. Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice. Brno 2005, s. 18

⁶⁶ Zamestnávateľ ústretový k rodine. srov.

<http://www.employment.gov.sk/mpsvrsr/internet/home/index.php?id=794&dir=1&sID=a335aac6f3ca>
f65b93e99ef2c7180fdd 2006-03-07 22:20

Vznik súťaže bol iniciovaný MPSVR SR v roku 2000.

K základným cieľom súťaže patrí motivácia zamestnávateľov k vytváraniu takých podmienok, ktoré sú citlivé k rodinným povinnostiam zamestnancov a verejné ocenenie tých zamestnávateľov, ktorí

Na populační chování má výše rodinných dávek spíše jen okrajový význam. Je dobré, že státní sociální podpora garantuje základní pomoc rodinám s dětmi. Společně s ní je však zapotřebí dalších opatření (např. zajistit finančně dostupné bydlení, snížení úrovně nezaměstnanosti mladých, snazší návrat žen do zaměstnání⁶⁷, atd.). Ale to je téma na jinou, rozsáhlejší práci než je tato.

venujú systematickú pozornosť harmonizácii pracovného a rodinného života, ako aj vytváraniu rovnosti príležitostí žien a mužov

⁶⁷ srov. Ettlrová S. Příjmová diferenciace rodin a domácností, vliv dávek státní sociální podpory na příjmy rodin (vybrané souvislosti s natalitním chováním) VÚPSV 2003, s.27

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Ryba, J. Pojem a právní úprava sociálního zabezpečení In Nad sociálním zabezpečením

Ryba, J. a kolektiv, Praha: Orac, 1998. Kap. I. S. 5

Baštýř, I. Rozsah a struktura dávek státní sociální podpory a sociální péče v období přijímání České republiky do Evropské unie. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2002

Víšek, P. Diskusní témata pro sekci o rodinné politice. In Sborník přednášek z XIII. Konference Společnosti sociálních pracovníků v ČR. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2002

Abrahamson, Peter. Welfare and Families in Europe. Copenhagen: Ashgate. 2004

Kepková, M. Státní sociální podpora (vznik a vývoj systému). Praha: Socioklub. 1997

Ettlerová, S. Příjmová diferenciacie rodin a domácností, vliv dávek státní sociální podpory na příjmy rodin (vybrané souvislosti s natalitním chováním). Praha: VÚPSV. 2003

Tomeš, I. – Koldinská, K. Sociální právo Evropské unie, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003

Změna kompetencí v sociální oblasti v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů. Realizace II. fáze reformy územní veřejné správy v resortu Ministerstva práce a sociálních věcí. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2002

Kudlová M. Aktuální situace postupu II. fáze reformy územní veřejné správy. In Sborník přednášek z XIII. konference Společnosti sociálních pracovníků v ČR. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2002

Krebs V. Analýza nástrojů a vazeb systému státní sociální podpory vč. rozboru optimálnosti nastavení koeficientů pro r. 1996 a 1997. MPSV. Praha 1996.

Krebs V. a kol. Sociální politika. Praha: ASPI, 2002

Mácha M. Potřeby proměn systému sociálního a zdravotního zabezpečení. Dílčí zpráva. Dosavadní vývoj a celkový stav soustavy sociálního a zdravotního zabezpečení obyvatelstva ČR. Praha 1998

Polívka, M. Diskuse nad sociálními zákony. Praha: 1997

Štangová, V. Právo a zaměstnání 11/2002

K poskytování rodičovského příspěvku

Právo a zaměstnání 6/2002

Novelizace zákona o státní sociální podpoře

Sociální pojišťovna (jak je projekt vnímán zástupci médií) 1. ledna 2000 až 31. března 2001. Praha: AMI COMMUNICATIONS a VÚPSV – duben 2001)

Březská N. - Burdová E. - Vránová L., Státní sociální podpora 1998. Praha: ANAG 1998

Březská N. - Burdová E. - Vránová L., Státní sociální podpora 1999. Praha: ANAG 1999

Březská N. - Burdová E. - Vránová L., Státní sociální podpora 2001. Praha: ANAG 2001

Březská N. - Burdová E. - Vránová L., Státní sociální podpora 2003. Praha: ANAG 2003

Březská N. - Burdová E. - Vránová L., Státní sociální podpora 2005. Praha: ANAG 2005

Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: C.H.Beck, 2005,

Ministerstvo práce a sociálních věcí. Státní sociální podpora. Stručný průvodce dávkami státní sociální podpory. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2005

Sociální politika 9/2001

Sociální politika ročník 25 zvláštní číslo 1999. Průvodce sociálními dávkami. Praha: 1999

Grantová studie „Státní sociální podpora po roce 2000“. I.,II. Část. Praha: Socioklub, 1998

Grantová studie „Státní sociální podpora po roce 2000“
2.etapa. Praha: SOCIOKLUB, 1999

Grantová studie „Státní sociální podpora po roce 2000“. Závěrečná zpráva. Praha: Socioklub, 1999

Krebs, v.– Průša, I. Státní sociální podpora. Praha: Grada Publishing. 2002

Murray Ch. Příliš mnoho dobra, Americká sociální politika 1950 – 1980, PRAHA: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 1998

MPSV. Společné memorandum o sociálním začleňování. Česká republika. MPSV 2004

Národní zpráva o rodině, Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2004

Veselý, J. Opravné prostředky v sociálním zabezpečení. In: Vymahatelnost sociálních práv. Sborník z konference ,MPEG, Praha 2003

Právo a zaměstnání 10/2001

Změny ve státní podpoře od 1.října 2001

JUDr. Eva Burdová

Matějková, B. - Paloncyová, J. Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice. Brno: 2005

Gala, P. Průvodce pracovně právními předpisy. Ročník 9. Číslo 4/2005. s.9 an.

†

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA 1

VÝVOJ ČÁSTEK PŘÍDAVKU NA DÍTĚ:

VE ZVÝŠENÉ VÝMĚŘE					
Období	dítě do 6 let věku	dítě od 6 do 10 let věku	dítě od 10 do 15 let věku	dítě* od 15 do 26 let věku	ostatní občané
od 1.1.2006	560 Kč	624 Kč	739 Kč	810 Kč	768 Kč
od 1.1.2005	550 Kč	614 Kč	726 Kč	797 Kč	755 Kč
od 1.10.2001	541 Kč	605 Kč	714 Kč	784 Kč	742 Kč
od 1.4.2000	512 Kč	570 Kč	675 Kč	739 Kč	701 Kč
od 1.1.1999	499 Kč	554 Kč	656 Kč	720 Kč	682 Kč
od 1.4.1998	421 Kč	467 Kč	554 Kč	608 Kč	575 Kč
od 1.9.1997	400 Kč	443 Kč	524 Kč	575 Kč	545 Kč
od 1.7.1997	474 Kč	525 Kč	621 Kč	682 Kč	646 Kč
od 1.10.1996	451 Kč	499 Kč	592 Kč	650 Kč	614 Kč
od 1.1.1996	422 Kč	467 Kč	554 Kč	608 Kč	576 Kč

*nezaopatřené

V ZÁKLADNÍ VÝMĚŘE

Období	dítě do	dítě od	dítě od	dítě* od	ostatní občané
	6 let věku	6 do 10 let věku	10 do 15 let věku	15 do 26 let věku	
od 1.1.2006	490 Kč	546 Kč	647 Kč	708 Kč	672 Kč
od 1.1.2005	482 Kč	538 Kč	636 Kč	697 Kč	661 Kč
od 1.10.2001	473 Kč	529 Kč	624 Kč	686 Kč	650 Kč
od 1.4.2000	448 Kč	498 Kč	591 Kč	647 Kč	613 Kč
od 1.1.1999	437 Kč	484 Kč	574 Kč	630 Kč	596 Kč
od 1.4.1998	184 Kč	204 Kč	242 Kč	266 Kč	252 Kč
od 1.9.1997	175 Kč	194 Kč	229 Kč	252 Kč	239 Kč
od 1.7.1997	414 Kč	459 Kč	543 Kč	596 Kč	566 Kč
od 1.10.1996	395 Kč	437 Kč	518 Kč	568 Kč	538 Kč
od 1.1.1996	370 Kč	409 Kč	484 Kč	532 Kč	504 Kč

*nezaopatřené

VE SNÍŽENÉ VÝMĚŘE

Období	dítě do	dítě od	dítě od	dítě* od	ostatní občané
	6 let věku	6 do 10 let věku	10 do 15 let věku	15 do 26 let věku	
od 1.1.2006	245 Kč	273 Kč	323 Kč	354 Kč	336 Kč
od 1.1.2005	241 Kč	269 Kč	318 Kč	349 Kč	330 Kč
od 1.10.2001	237 Kč	265 Kč	312 Kč	343 Kč	325 Kč
od 1.4.2000	224 Kč	249 Kč	295 Kč	323 Kč	307 Kč
od 1.1.1999	218 Kč	242 Kč	287 Kč	315 Kč	298 Kč
od 1.7.1997 (do 30.9.1997)	207 Kč	230 Kč	272 Kč	298 Kč	283 Kč
od 1.10.1996	197 Kč	218 Kč	259 Kč	284 Kč	269 Kč
od 1.1.1996	185 Kč	204 Kč	242 Kč	266 Kč	252 Kč

PŘÍLOHA 2**VYPLACENÉ DÁVKY STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY, DÁVKY PRO RODINY S DĚTMI****Vyplacené dávky státní sociální podpory,
dávky pro rodiny s dětmi**

v mil. Kč					
Dávky	1995 ¹⁾	2000	2001	2002	2003
Dávky státní sociální podpory	1 320	31 855	31 942	33 700	32 178
z toho:					
porodné	75	581	616	791	807
pohřebné	62	540	528	529	549
přídavek na dítě	-	12 748	12 799	13 353	12 519
pěstounská péče	111	339	366	394	407
zaopatřovací příspěvek	39	15	14	14	8
rodičovský příspěvek	1 033	7 691	7 701	8 022	7 964
sociální příplatek	-	6 199	6 041	6 271	5 822
příspěvek na bydlení	-	2 518	2 698	3 028	2 835
příspěvek na dopravu	-	1 045	1 173	1 298	1 267
příspěvek na teplo ²⁾	-	106	-	-	-
příspěvek na nájemné ³⁾	-	73	6	-	-
Dávky pro rodiny s dětmi (jinde neuvedené)					
sociální dávka rodičům s nezaopatřenými dětmi	1 634	3 721	3 952	3 986	4 179
příspěvek na výživu	55	88	95	101	111
státní příspěvek k půjčkám	135	24	16	10	7
¹⁾ vyplácené od 1. 10. 1995					
²⁾ vyplácený od 1. 7. 1997 do 30. 6. 2000					
³⁾ vyplácený od 1. 7. 1997 do 31. 12. 2000					

Zdroj: Český statistický úřad

PŘÍLOHA 3**VYPLACENÉ DÁVKY STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY PODLE KRAJŮ V
ROCE 2003**

SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ			
24-20. Vyplacené dávky státní sociální podpory podle krajů v roce 2003			
v tis. Kč			
Území	Celkem	z toho	
		přídavek na dítě	rodičovský příspěvek
<i>Territory</i>	<i>Total</i>	<i>Child benefit</i>	<i>Parental benefit</i>
Česká republika Czech Republic	32 178 134	12 519 029	7 963 980
kraj/region:			
Hl. m. Praha	2 257 611	842 694	759 589
Středočeský	3 313 044	1 289 014	901 758
Jihočeský	1 950 014	785 649	499 298
Plzeňský	1 549 432	622 010	424 438
Karlovarský	1 046 115	391 279	256 399
Ústecký	3 149 048	1 115 882	702 390
Liberecký	1 389 558	539 776	351 890
Královéhradecký	1 725 232	692 999	431 293
Pardubický	1 725 410	690 224	407 288
Vysočina	1 766 152	730 485	414 508
Jihomoravský	3 611 777	1 427 463	860 270
Olomoucký	2 194 939	871 200	493 856
Zlínský	1 954 523	800 947	460 393
Moravskoslezský	4 545 279	1 719 407	1 000 610

Zdroj: Český statistický úřad

PŘÍLOHA 4

SROVNÁNÍ VÝŠE PŘÍDAVKŮ NA DĚTI V EU

Česko

Při poskytování přídavek na děti je testován příjem rodiny v předchozím kalendářním roce. Rodiny mající čistý příjem vyšší než trojnásobek životního minima nemají na přídávky na děti nárok. Viz výše příloha č. 1.

Dánsko

Příspěvek dostávají rodiče do 18 let věku dítěte i v případě jeho studia. Do 3 let dítěte dostávají 148 EUR, ve věku 3-7 let 134 EUR, ve věku 7-18 let 105 EUR.

Estonsko

Příspěvek dostávají rodiče do 16 let věku dítěte, v případě jeho studia do 19 let. Na každé dítě dostávají 10 EUR.

Finsko

Příspěvek dostávají rodiče do 17 let věku dítěte i v případě jeho studia. Na 1 dítě dostávají 100 EUR, na 2 děti 111 EUR, na 3 děti 131 EUR, na 4 děti 152 EUR, na 5 dětí 172 EUR, na každé další dítě 37 EUR.

Francie

Příspěvek dostávají rodiče do 20 let věku dítěte i v případě jeho studia (dítě nesmí mít příjem vyšší než 55 % minimální mzdy). Na 1 dítě nedostávají rodiče žádný příspěvek, na 2 děti dostávají 113 EUR, na 3 děti 258 EUR, na 4 děti 403 EUR, na 5 dětí 548 EUR, na šest dětí 693 EUR.

Irsko

Příspěvek dostávají rodiče do 16 let věku dítěte, v případě jeho studia do 19 let. Na 1 nebo na 2 děti dostávají 118 EUR, na 3 a více dětí 147 EUR.

Itálie

Příspěvek dostávají rodiče do 18 let věku dítěte, a to i v případě jeho studia. V Itálii není na přídavek na dítě paušální nárok. Dávka je testována podle příjmu rodičů a pohybuje se od 0 do 250 EUR.

Litva

Příspěvek dostávají rodiče do 16 let věku dítěte, v případě jeho studia do 19 let. Na každé dítě dostávají 30 EUR.

Lotyšsko

Příspěvek dostávají rodiče do 15 let věku dítěte, v případě jeho studia do 20 let. Na 1 dítě dostávají 11 EUR, na 2 děti 13 EUR, na 3 děti 16 EUR, na 4 děti 17 EUR.

Lucembursko

Příspěvek dostávají rodiče do 18 let věku dítěte, v případě jeho studia do 27 let. Na 1 dítě dostávají 168 EUR, na 2 děti 399 EUR, na 3 děti 727 EUR a na každé další dítě 327 EUR.

Maďarsko

Příspěvek dostávají rodiče do 16 let věku dítěte, v případě jeho studia do 20 let. Na 1 dítě dostávají 17 EUR, na 2 děti 20 EUR, na 3 děti 25 EUR.

Německo

Příspěvek dostávají rodiče do 18 let věku dítěte, v případě jeho studia do 27 let. Na 1 nebo na 2 děti dostávají 154 EUR, na 3 děti 154 EUR, na 4 a více dětí 179 EUR.

Nizozemí

Příspěvek dostávají rodiče do 17 let věku dítěte, v případě jeho studia do 24 let. Na dítě ve věku do 6 let dostávají 59 EUR, ve věku 6-11 let 72 EUR, ve věku 12 a více let 84 EUR.

Polsko

Příspěvek dostávají rodiče do 16 let věku dítěte, v případě jeho studia do 20 let. Na 1 a 2 děti dostávají 14 EUR, na 3 děti 17 EUR, na 4 děti 21 EUR.

Portugalsko

Příspěvek dostávají rodiče do 18 let věku dítěte. Na přídavky na děti není paušální nárok, dávka je testována podle rodinného příjmu. Její výše se pohybuje od 10 do 120 EUR.

Rakousko

Příspěvek dostávají rodiče do 19 let věku dítěte, v případě jeho studia do 26 let. Na 1 dítě dostávají 106 EUR, na 2 děti 118 EUR, na 3 a více dětí 131 EUR.

Řecko

Příspěvek dostávají rodiče do 18 let věku dítěte, v případě jeho dalšího studia do 22 let. Na 1 dítě dostávají 6 EUR, na 2 děti 18 EUR, na 3 děti 40 EUR, na 4 děti 48 EUR, na každé další dítě 9 EUR navíc.

Slovinsko

Příspěvek dostávají rodiče do 18 let věku dítěte. Na přídavky na děti není paušální nárok, dávka je testována podle rodinného příjmu. Její výše se pohybuje od 0 do 80 EUR.

Slovensko

Příspěvek dostávají rodiče do 15 let věku dítěte, v případě jeho studia do 25 let. Výše přídávků je obdobně jako v Česku závislá na příjmu rodiny a na věku dítěte. Pohybuje se od 0 do 22 EUR.

Španělsko

Příspěvek dostávají rodiče do 18 let věku dítěte, a to i v případě jeho studia. Na přídavky na děti není paušální nárok, dávka je testována podle rodinného příjmu. Její výše se pohybuje od 0 do 377 EURO.

Švédsko

Příspěvek dostávají rodiče do 16 let věku, a to i v případě jeho studia. Na 1 nebo na 2 děti dostávají rodiče 105 EUR, na 3 děti 132 EUR, na 4 děti 189 EUR, na 5 a více dětí 210 EUR.

Velká Británie

Příspěvek dostávají rodiče do 16 let věku dítěte, v případě jeho studia do 19 let. Na 1 dítě dostávají rodiče 107 EURO, na 2 a více dětí dostávají už jen 72 EURO. Vychází se z filozofie, že rodiče s více dětmi se nemohou spoléhat na stát.⁶⁸

⁶⁸ Zdroj: Gala, P. Průvodce pracovně právními předpisy. Ročník 9. Číslo 4/2005. s.9 an.

PŘÍLOHA 5

RODINNÉ DÁVKY V ROCE 2000 V JEDNOTLIVÝCH ČLENSKÝCH ZEMÍCH EU

V % k HDP	V % ke všem sociálním výdajům státu	V % ke všem dětským výdajům	Index 1991=100	
EU	1,4	5,5	67,2	135,8
Belgie	2,0	7,7	84,6	116,2
Dánsko	1,1	4,0	30,3	146,6
Německo	2,1	7,5	70,9	181,1
Řecko	1,0	3,8	51,8	167,0
Španělsko	0,2	0,9	34,6	147,3
Francie	2,0	7,0	73,0	115,4
Irsko	1,5	11,2	85,9	166,4
Itálie	0,5	2,0	52,2	128,6
Lucembursko	2,6	12,9	77,6	255,8
Nizozemí	0,8	2,9	64,4	86,3
Rakousko	2,3	8,2	77,5	133,6
Portugalsko	0,5	2,7	48,9	115,4
Finsko	1,4	5,8	45,8	119,1
Švédsko	1,0	3,2	30,0	117,5
Velká Británie	1,4	5,5	78,4	120,2

Pramen: Eurostat, Statistik kurz gefasst, Bevölkerung und soziale Bedingungen, Nr. 19/2003, "Sozialschutz: Barleistungen für Familien in Europa"